OLCSÓ KÖNYVTÁR 1068-1069.

N.M

12090

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

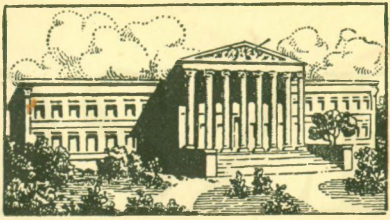

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

018701

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

Hung. l.
348. ks

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Szerkeszti Gyulai Pál.

Egy-egy szám ára 10 kr.

ŐRÜLT-E VAGY SZENT?

DRÁMA HÁROM FELVONÁSBAN.

Irta

ECHEGARAY JÓZSEF.

Spanyolból fordította

HUSZÁR VILMOS.

1068–1069. sz. 20 kr.

FRANKLIN TÁRSULAT
BUDAPEST.

OLCSÓ KÖNYVTÁR.

Szerkeszti GYULAI PÁL.

Egy-egy szám ára 10 kr., egy sorozaté (husz szám) 2 frt.

XXVII—LII. sorozat. 521—1040. szám.

521. *Chateaubriand.* René.
522—23. *Czuczor.* Hőskölteményei és meséi.
524—25. *Fáy A.* A mátrai vadászat. Vigjáték.
526—27. *Augier.* A szegény arszlánnők.
528—29. *Shakspeare.* Sok zaj semmiért. Ford. *Ács* Zs.
530—31. *Constant B.* Adolf.
532—33. *Bozzai Pál* hagyományai.
534—36. *Greguss A.* A balladáról.
537—38. *Planche G.* Művészek csarnoka.
539—40. *Tibullus* Elégiái.
541—44. *Petrarca* szonettjei.
545—46. *Szász K.* Schiller.
547. *Storm T.* A kastélyban.
548. *Corneille P.* Cinna.
549—50. *Czuczor* Lyriai Költem.
551—52. *Racine.* Athalia.
553—54. *Prescott.* II. Fülöp.
555. *Schiller prózai iratairól.*
556. *Brough W.* Flipper és Nobler.
557—60. *Dahn F.* Odhin vigasza.
561—68. *Norris W. E.* Vidal Adrián.
569—70. *Csengeri A.* Deák Ferencz.
571—73 *Eckstein E.* Aphrodite.
574—76. *Szerb népdalok és hősregék.*
577—80. *Dugonics A.* Báthory Mária.
581—82. *Hoffmannsegg* utazása Magyarországon 1793—94-ben.
583—84. *Coppée F.* Severo Torelli.
585—86. *Scribe.* Clermont.
587. *Pulszky A.* Pázmány Péter.
588—90. *Szigligeti E.* Fenn az ernyő, nincsen kas.
591—98. *Chateaubriand F.* A vértanuk.
599—600. *Ouida.* Egy orgonaág.
601—03. *Simai K.* Igazházi.
604—05. *Heyse P.* Két rab.
606—08. *Pálffy A.* A báróné levelei.
609—11. *Firdúszi.* Szohráb.
612—14. *Grillparzer F.* Medea.
615—16. *Erdélyi J.* Aesthetikai előtanulmányok.
617—18. *Taine H.* A görög művészet bölcselete.
619—20. *Taine H.* A németalföldi művészet bölcselete.
621—30. *Eliot Gy.* Bede Ádám.
631—32. *Bayle B.* Az esernyő.
633—34. *Ballagi A.* I. Frigyes Vilmos.
635—37. *Björnstjerne B.* Leonarda.
638—40. *Berczik A.* A protectió.
641—43. *Rousseau J. J.* A társadalmi szerződés.
644—46. *Radnai R.* Aesthetikai törekvések Magyarországon 1772—1817.
647—52. *Thackeray M. V.* Hiuság vására. I.
653—60. *Thackeray M. V.* Hiuság vására. II.
661. *Karr A.* Hajnal után két héttel.
662—664. *Rádai Ráday Pál munkái.*
665—66. *Deák Ferencz* miért nem ment el az 1843-iki országgyülésre?
667—68. *Tisza Domokos hátrahagyott versei.*
669—70. *Corneille.* Cid. Tragédia.
671—73. *Lessing.* Barnhelmi Minna.
674. *Andrássy Gy. gr.* beszéde a véderő-törvényjav. tárgyában.
675—76. *III. Napoleon.* A tüzérség multja és jövője.
677—80. *Schiller F.* Stuart Mária.
681—85. *Milton J.* Az elveszett paradicsom.
686—90. *About E.* A régi bástya. I.
691—95. *About E.* A régi bástya. II.
696—700 *About E.* A régi bástya. III.

ŐRÜLT-E VAGY SZENT?

DRÁMA HÁROM FELVONÁSBAN.

IRTA

ECHEGARAY JÓZSEF.

SPANYOLBÓL FORDÍTOTTA

HUSZÁR VILMOS.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1898.

SZEMÉLYEK.

Don Lorenzo de Avendaño.
Ángela.
Inés.
Almonte herczegné.
Eduardo.
Juana.
Don Tomás.
Bermúdez orvos.
Braulio.
Benito.
Egy szolga.

A M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

Történik Madridban, don Lorenzo házában.
Idő jelenkor.

A spanyol nevek kiejtése: Lorenzo de Avendaño = Lorenszó de Avendanyó; Angela = Anhela; Inés = Inész; Juana = Huana; Bermúdez = Bermúdesz.

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
T. Nyomt. Követ. ...
1899. év 166. sz.
0187701
R2

Franklin-Társulat nyomdája.

12.090/1068-9
R 1965

ELSŐ FELVONÁS.

A szín don Lorenzo nyolczszögletű szobája. A nézőtől balra, a szinpad előrészén kandalló, a melyben tűz ég; fölötte fekete keretű tükör. A szín középső részén ajtó. Jobbra, a szinpad előrészén, szintén ajtó; a szín középső része felé ablak. A főajtó a háttérben. Az octogon két ferde oldalán nagy könyves állványok. Balra iróasztal, pulpitussal és székkel. Jobbra szofa. Néhány széken, az asztalon, az állványok fölött, a falakon könyvek és műtárgyak, a melyeknek azonban nem kell a túlhalmozottság benyomását kelteniök. A berendezés elegáns és gazdag, de komor izlésü. A függönyök és a butorok sötét szinüek. Téli nap; halvány világosság.

I. JELENET.

Don Lorenzo, az asztal mellett ül és figyelmesen olvas.

Don Lorenzo. «Arról a könyörületességről beszélek, kedves hugom, — felelte don Quijote — a melyet e perczben tanusított iránt am Isten, a ki vétkeim ellenére sem vonja meg tőlem kegyelmét. Értelmem immár világos és tiszta, ment a tudatlanság sűrű árnyékától, a melybe az utálatos

lovagregények folytonos olvasása borította. Most már belátom dőre és kába voltukat, és csak azt sajnálom, hogy kiábrándulásom oly későn jött, hogy már nem érek rá hibámat az értelmet felvilágosító könyvek olvasása által némileg jóvátenni. Érzem, kedves hugom, hogy a sír küszöbéhez értem; szeretném halálom által megértetni, hogy életem nem volt annyira rossz, hogy őrült hiremet költhessék, mert ha eddig az is voltam, halálom órájában nem szeretném ezt az igazságot megpecsételni». (Abbahagyja az olvasást, és jó darabig gondolataiba merülten ül.) Igen, őrült, a ki fáradhatatlanúl, megnyugvás nélkül harczol az igazságért az élet forrongó csatájában, mint a halhatatlan Cervantes halhatatlan hőse képzeletének világában harczolt! Őrült, a ki végtelen szerelemmel szeret, a nélkül, hogy valaha elérhetné az isteni szépet, mint ő szerette Dulcineát a maga szenvedélyes vágyaival! Őrült, a kinek lelke az emberi valóságok tövises, prózai utján az ideál után futkos, mint a hogy őrült az, a ki szirtek és zátonyok között az ég egy csillagát kergeti! Igen, az orvosok azt mondják, hogy ez őrültség; de oly ártalmatlan és ennélfogva oly kevéssé ragadós, hogy ezt meggátolni nincs szükség új don Quijotera. (Szünet. Aztán felkel és a szín közepére jön, a hol ismét elmerül gondolataiba.)

II. JELENET.

Don Lorenzo, doña Ángela és *don Tomás.* A két utóbbi a jobboldali ajtóban áll, a szín előrészén. Innen, a függöny redőitől félig eltakarva, don Lorenzót figyelik meg. Ez a szín közepén áll és hátat fordít nekik.

Ángela. Látja? Mint mindig: olvas és gondolkozik.

Don Tomás. Ángela, az ön férje igazi tudós; de nem szabad visszaélni a tudománynyal. Igaz, hogy mennél jobban feszítik a hurt, annál magasabb hangokat ád, de viszont annál könnyebben is pattan szét; és ha egyszer szétpattant, az isteni hangra örök némaság következik. Miközben az agy fenséges eszmékkel vajudik, az őrültség leselkedik rá. Ne feledje ezt. (Szünet.)

Lorenzo. Különös könyv, fenséges könyv! Hány problemát pendített meg benned Cervantes, talán a nélkül, hogy maga is tudta volna! A te hősöd őrült! Őrült, igen; őrült. (Szünet.) Az, a ki az életen végig haladva nem hallgatna csak a kötelesség szavára; a ki minden pillanatban megfékezvén vágyait, elnémítván ösztöneit, csupán a méltányosságot venné irányadóul és formául az igazságot, az igazság és méltányosság szerint szabná meg minden cselekedetét, és istenkáromló becsvágygyal oly tökéletes akarna lenni, mint maga az Isten . . . mily csodálatos lény volna az

egész emberi társadalomban! mily új don Quijote annyi és annyi Sancho között! És ha indíttatva érezné magát, hogy egyikben az érdeket, a másikban a hiuságot, emennek szerencséjét, amannak zabolátlan ösztönöit és valamennyinek gyöngeségeit kárhoztassa: a kóbor lovag gazdasszonyának és hugának módjára mint itélné el a saját családja; épen úgy mint a pap, a borbély és Samson Carrasco, mint itélnék el saját barátai; mint nyilvánítanák egyhangulag őrültnek a kéjvadászok és delnők, a herczegek és korcsmárosok, a mórok és keresztyének, úgy, hogy végül ő maga is őrültnek tartaná magát, vagy azt színlelné halála óráján, hogy legalább békében hagyják meghalni!

Tomás (Lorenzóhoz közeledik és egyik kezét vállára teszi. Ángela is hozzá közeledik). Lorenzo!

Lorenzo (feléjök fordul). Tomás ... Ángela ... Itt voltatok?

Tomás. Itt, s félig-meddig hallottuk philosophiai monológodat. Es mi ébresztette e fenséges ömlengéseket az én kedves barátomban?

Lorenzo. Don Quijote olvasása, a mely fejembe szállt s ott más modern bölcseleti elvekkel habarodott össze, a melyek, mint önfejű orvosom mondaná: «a szürke állag sejtjei között keringenek.»

Tomás. Így mondaná azt mindenki, a ki valami észszerű dolgot akarna mondani.

Ángela. Borzasztó! Csak nem fognak megint

azokba a végtelen vitatkozásokba bocsátkozni az ideálismus és positivismus és a szótár többi ismusa fölött, a melyek valóságos örvényei a józan észnek?

Tomás. Ne ijedjen meg, Ángela, mert sokkal fontosabb mondanivalóm van.

Lorenzo. És nekem is van sokkal sürgősebb kérdezni valóm (Tomáshoz).

Ángela. Meghiszem azt: azoknál a dőreségeknél és kábaságoknál, a melyekkel önök a fejöket megtömik, sokkal fontosabb és sürgősebb a leányunk egészsége.

Lorenzo. Hogy van ma drága leányom? (Aggálylyal.)

Ángela. Hogy van Inés? (Szünet.)

Lorenzo. Nos!... Felelj!... Ne hagyj ebben az aggodalomban! (Uj szünet. Don Tomás kedvetlenül rázza a fejét.)

Ángela. Don Tomás, az Istenért! Talán veszélyben forog?

Lorenzo. Mit mondasz, asszony! Ne ejtsd ki e szót!

Tomás. Lassan, lassan. Mennyire sietnek önök! A dolog komoly, nem tagadom.

Lorenzo. Mit mondasz?

Ángela. Mit mond?

Lorenzo. Mi a betegsége? mi a neve a bajának?

Ángela. Hogyan szabadúl meg tőle? Mert valami gyógyszere csak van? Meg kell hogy

mentse, meg kell hogy mentse a leányunkat, don Tomás.

Tomás. Mi a betegsége? Egyike azoknak, a melyek a legnagyobb pusztítást viszik végbe az emberek között. Mi a neve? Szerelemnek nevezik a költők, mi orvosok más nevet adunk neki. Hogyan szabadul meg tőle? Úgy, ha megkötjük — az oltár előtt! Ez a szer olyan hathatós, hogy használata után egy hónap mulva a bajnak még nyoma is kivész a két patiens emlékezetéből.

Ángela. Micsoda tréfái vannak önnek, don Tomás. Megfagyasztotta ereimben a vért.

Tomás. Komolyan szólva, ha tekintetbe veszszük a leány tulajdonságait, ideges véralkatát, rendkívüli érzékenységét és e romantikus szerelmét, a baj nagyon súlyos; és ha gyorsan nem keresnek enyhítő szert a házasélet édes nyugalmában, akkor, Ángela, kedves barátom, — nehezemre esik kimondani, de kötelességem parancsolja — mondjanak le Inésitáról. (Komolyan.)

Lorenzo. Tomás!

Ángela. Azt hiszi?

Tomás. Azt hiszem, hogy Inés örökölte apjának túlizgékony és phantastikus képzeletét; hogy most a szerelem láza tüzes hullámokban kering ereiben. És hacsak nagyon hamarosan össze nem házasítják Eduardóval; ha megtudja, hogy reményei nem valósulhatnak: képzeletének deliriuma és szenvedélyének ereje, még nem tudom mi módon, de halálra fogja sebezni.

Lorenzo. Istenem!

Ángela. Leányom!

Tomás. Véleményemet már ismerik. Röviden, minden himezés-hámozás nélkül kifejtettem, mint azt az eset sürgőssége megköveteli, és azzal az őszinteséggel, a melylyel családjok és kedves leányuk iránt érzett szeretetemnek tartozom.

Ángela (Lorenzóhoz, elszánt hangon). Hallottad: Eduardót és Inesitát össze kell házasítani.

Lorenzo. Magam is azt szeretném, Ángela. Eduardo derék, értelmes ember, őrült szenvedélylyel szereti leányunkat, de . . .

Ángela. De . . . mi? Azért, hogy nem vagyunk nemesek és az Eduardo anyja, özvegy Almonte herczegné ellenzi a házasságot? Mit változtat ez a dolgon, ha Eduardo úgy akarja; hisz nem az anyja házasodik, hanem ő.

Lorenzo. Gondold meg jól Ángela; mi ösztökéljük a fiut lázadásra anyja ellen! . .

Ángela. Gondold meg jól, Lorenzo; áldozzuk föl leányunkat egy asszony hiuságainak.

Lorenzo. Jajveszékelni hiuság, szerencsétlenség miatt nem nagy dolog; most az a fontos, hogy orvosságot keressünk a baj ellen . . .

Ángela. Miért ne beszélnél a herczegnével? Mondják, hogy aristocratikus hajlandóságai mellett jó asszony és szenvedélyesen szereti Eduardóját. Eredj el hozzá, kérj, könyörögj . . .

Lorenzo. Én kérjek, én könyörögjek? Én alázzam meg magamat? Bizonyára nem nekem

kell tőle a fiát megkérni: neki kell hozzám jönni, hogy megkérje Inés kezét. A társadalmi szokások, a nő iránti tisztelet, saját méltóságom is így kivánják.

Angela. Ime, ismét kibujt a philosoph, a tudós, a tökéletes ember, a maga hiuságával és büszkeségével. (Don Tomáshoz fordul, a ki az asztalhoz közeledett és a könyveket lapozgatja.)

Lorenzo. Ángela, igazságtalan vagy. Ez nem büszkeség, ez méltóság, igen méltóság; mert nem illik, hogy az Inés homlokára, a melyen a legszebb korona ragyog, koldulva kérjük a herczegi koronát, melyet a másik család megvetően tagad meg tőlünk: nem illik, ismétlem, hogy házaljunk e boldogságért, különösen ha a ház kapuján czimer ékeskedik, és kezünket kinyujtsuk, alamizsnaként kérve egy nevet, mikor Inésnek van neve: az enyém, a mely tisztaság és megbecsültetés dolgában van oly jó, mint bárki másé.

Tomás. Lorenzónak igaza van; de önnek is, Ángela.

Ángela. Nos jó, ne menj te: őrizd meg sértetlenül philosophusi és tudósi méltóságodat. De én, a ki csak szegény anya vagyok, én elmegyek. Nekem nem szégyen házról-házra járni, hogy leányomnak, nem koronát és czimert, de boldogságot és életet kolduljak.

Lorenzo. Nekem sem, Ángela. Igazad van. Mondjon a világ, gondoljon a herczegné, a mit akar, elmegyek. Ugy-e el kell mennem? Te, a

kinek itélőképessége helyes és józan s ki a dolgokat hidegvérűen birálod meg, mondd ki őszintén a véleményedet. (Tomáshoz.)

Ángela. Ah! Milyen ember! Hát nem azon vitatkozik-e most is, hogy el kell-e mennie avvagy nem! Az ilyen dolgokat, philosophus és férj uram, a szívével és nem a fejével oldja meg az ember. Még jó, hogy nem vettél elő valami vaskos könyvet, és nem abban keresed a probléma megoldását. Igazán bámulok, hogy még nem kutatod, vajon a német philosophusok vagy a görög classikusok között, vagy esetleg mathematikai munkáid érthetetlen útvesztőjében nem akadt-e olyan szerző, a ki concrét módon tárgyalja Inés de Avendaño kisasszonynak Eduardo Alméida úrral, Almonte herczegnével a jövőben kötendő házassága kérdését; és biztosra veszem, hogy ha kedvencz tudósaid valamelyike $a + b$ utján kimutatná a házasság lehetetlen voltát, te egy $a+b$ kedvéért megengednéd, hogy drága leányom meghaljon.

Lorenzo. Ne gunyolódjál Ángela. Jól tudod, hogy imádom Inést.

III. JELENET.

Don Lorenzo, Ángela, don Tomás és *Ines.* Az utóbbi jobbfelől jön, a szín előrészén; mikor Lorenzo utolsó szavait hallja, neve említésénél megáll.

Lorenzo. Az ő életéért! Az ő boldogságáért! Nem: hogy egyetlen könycseppjét felszárítsam, kiapasztanám két szemem könyüjét, hogy egy órai boldogságot szerezzek Inésemnek, örömmel változtatnám vértanusággá azt a rövid időt, a melyeket még átélnem adatott. (Inés, a nélkül, hogy látnák, a szeretet és hála kifejezésével tárja ki karjait apja felé és szenvedélyes csókot vet felé.) Hagyjuk, ne beszéljünk többet erről. Még ma elmegyek a herczegnéhez; ha kell, kérek, könyörgök és ő engedni fog. Úgy-e engedni fog? (Inés örömteljes mozdulatot tesz. Ángela férjéhez közeledik és elragadtatással fogja meg férje kezét.) Nincs nemesi czimerem, de van nevem, a melyet, ha nem is tudtam a tanulás és munka árán dicsővé tenni . . .

Tomás. De dicsővé tetted, kedves barátom.

Lorenzo. Ha nem is dicsővé, de tiszteltté. Azonkívül van nagy vagyonom, melyet őseimtől örököltem és a melyet majd Eduardóra és a herczegnére hagyok, hogy újra aranyozhassák a czimer időkoptatta büszke koronáját. Tehát rendben van. (Ángelához.) Inés férjhez megy és boldog lesz, és boldogsága egyúttal a miénk.

Ángela. A tied is, mindnyájunké, a kik téged szeretve fogunk élni. Téged, drága Lorenzóm, a ki, mikor a tudomány nem forgat ki magadból, a legszeretőbb, a legjobb és a legnemesebb ember vagy!

Inés. Jaj, Istenem! Istenem! (Aléltan támaszkodik az ajtóhoz, hogy el ne essék.)

Ángela. Inés, édes leányom! (Segitségére siet.)

Lorenzo. Inés, Inés... Mi bajod? (Ő is feléje siet.)

Tomás. Nos, nos, kicsikém! — mi baj?

Inés (A jobboldali szofához közeledik és leül. A többiek aggódva csoportosulnak körülte). Semmi, semmi, sirhatnám, de örömöm oly nagy, hogy nem tudok... Nevetni akarok, és érzem, hogy köny gyűl a szemembe... Nagyon, nagyon szeretlek, jó atyám! (Megöleli és czirógatja.) Mily jó vagy!... Mily jónak teremtett az Isten! Boldog vagyok... nagyon boldog. (Anyja karjai között sirásban tör ki.)

Ángela. Így, édes leányom: sírj, engedj szabad folyást könyeidnek. Látod, milyen jó atyád van? Szeresd őt nagyon.

Inés. Egész lelkemből. És mikor mégy? Ugyebár még ma?

Tomás. Ah, kis önző! Tehát nagyon szeretjük a papát, a mikor azt teszi, a mi nekünk tetszik. És ha nem menne el a herczegnéhez, épen úgy, épen úgy szeretnők, mint most? (Tréfát űz szeretete nyilvánitásaiból.)

Inés. Épen úgy.

Tomás. Épen úgy? (A kétkedés hangján.)

Inés. Higye el; de oly szomorú volnék, hogy nem jutna eszembe megmondani neki. (Bizonyos maliczával.)

Tomás. Úgy!

Inés. Az előbb valami úgy nyomta a szivemet és szoritotta a torkomat. Most, minden megerőltetés nélkül . . . így . . . önkéntelenül egyszerre folynak a boldogság könnyei és egyszerre fakadnak a szeretet szavai. Az előbb csupán azt mondhattam volna neki: milyen szerencsétlen vagyok, atyám! . . . Most már nem gondolok magamra, ő reá gondolok és szivemből a szeretetnek ez a kiáltása tolúl ajkaimra: mennyire szeretlek! (Ismét átöleli apját.)

Lorenzo. Inés, leányom!

Inés. És téged is, anyám, téged is. (Megöleli anyját. Don Lorenzo és don Tomás felkelnek a szoféról, a melyen Ángela és Inés ülve maradnak, és a szin közepére mennek.)

Tomás. Szegény philosophus! Lásd, egyikök sem olvasott egyetlen lapot se mindezekből a könyvekből, és többet tudnak mint te. Erősnek tartod magad és kezeik között puha viaszszá lészsz; tudósnak tartod magad, és karjaik között ártatlan, hogy ne mondjam együgyü vagy; igazságosnak és szilárdnak tartod magad, és e két nő akarata képes volna rávinni minden igazságtalanságra, minden gyöngeségre.

Lorenzo. Nem, Tomás, mikor a jó eszméje vezérel, akkor akaratom hajthatatlan.

Tomás. Nem mondom, «majd meglátjuk»,

mert ez a két nő angyal; de, jaj, ha nem volnának azok! Hadd parodizáljam a nagy költőt, mondván: «Kisértés, asszony a neved!»

Lorenzo. Előbb azonban azt mondta: «Szó... szó... szó!» Bizonyára mert sejtette, hogy parodizálni fogod. (Bizonyos nekihevüléssel.)

Tomás. Most meg már a jós-triposzon képzeled magad!

Inés. Ne bosszantsa a papát.

Lorenzo. Engem nem bosszantanak a doctor különczködései, kedves leányom.

Tomás. Tehát abban maradunk, hogy szeretetből, barátságból, szerelemből, abból, a mit te egyik léleknek a másikra gyakorolt titokzatos vonzásnak nevezsz, el lehet, sőt el kell menni...

Lorenzo. Egész az áldozatig, igen; de sohasem a bűnig.

Tomás. Szép mondás, erkölcstanok dísze lehetne!

Lorenzo. Első sorban a tiszta lelkiismeretét!

Tomás. És nem fordulhat elő olyan eset, a melyben nagyobb rossz kikerülése végett, ennek a catói lelkiismeretnek meg kell alkudnia egy kis roszszal, hacsak oly kicsivel is, mint egy porszem?

Lorenzo. Ha egymásra halmozzuk e porszemeket, csakhamar hegy lesz belőlök.

Tomás. Most meg már a jósló-triposzról a hegyre kapaszkodtál?

Inés. Ugyan, don Tomás... Ne mondjon ilyeneket a papának.

Tomás. Szóval: irtóháborút a rossz ellen, bármily formában és álruhában jelentkezik is. Így van-e?

Lorenzo. Te mondtad.

Tomás. Nos hát mindjárt gyakorlatilag alkalmazhatod elméletedet. Majd elfelejtettem, a mit mondani akartam; pedig a dolog nagyon regényes. Hallgass rám figyelmesen; hallgassák meg önök is.

Lorenzo. Mi az? (Ángela és Inés Tomáshoz közelítenek.)

Tomás. Ma reggel egy asszony arra kért, hogy adjak át neked az ő nevében . . .

Lorenzo. Mit?

Tomás. Egy csókot.

Ángela. Neki!

Lorenzo. Nekem!

Tomás. Igen, de azért ne ijedjen meg. (Ángelához.) Öreg asszony küldi, könyje árjában; utolsó, fájdalmas mozdulata egy haldokló ajaknak; utolsó Isten hozzádja olyan lénynek, a ki néhány óra mulva már nem fog létezni.

Lorenzo. Nem értem . . .

Tomás. A szegény asszony ma reggel hivatott magához. Fölmentem padlásszobácskájába, a hol haldoklik. Megmondta nevét, a melyet máskülönben sohsem tudtam volna meg, és noha égre-földre esküdözött, hogy ártatlan, mégis arra kért, hogy eszközöljem ki számára bocsánatodat.

Lorenzo. Az egész beszédből egy szót sem értek.

Tomás. Emlékszel anyád halálára?

Lorenzo. Mily kérdés, Tomás! Atyámat nem ismertem; még nagyon kis gyermek voltam, mikor meghalt, de anyámat . . . Ah, édes jó anyám! (Megindultan.)

Tomás. Emlékezel, hogy mikor már halála közeledtét érezte, szólni akart hozzád, de már nem volt képes; ekkor nyakáról görcsösen leszakította azt a drága medaillont, a melytől életében sohasem vált meg, és kezedbe tette, mereven rád szögezve szemét, melyre már az örök árnyék fátyola borult?

Lorenzo. Nagyon jól emlékszem. Folytasd . . . folytasd . . .

Tomás. Emlékszel arra is, hogy mikor anyád meghalt és te elvesztetted eszméletedet, a medaillon is eltünt és a házbeliek a lopást föl is jelentették?

Lorenzo. Ő! . . . Ő volna! . . . Juana, a dajkám! . . . szegény Juanám!

Tomás. Juana, a ki innen két lépésnyire egy nyomorult padlásszobában haldoklik; Juana, a ki a szomorú csók által, melyet számodra hozok, bocsánatodat kéri.

Lorenzo. Juana! . . . második anyám! . . . a ki huszonnégy éven át valóságos anyám volt! De mit beszéltél bocsánatról? Mennyiben kell itt megalkudni a roszszal? A bocsánat még nem megalkuvás, és bocsánatomra sincs szüksége a szegény öreg asszonynak. Ő . . . ő képes lett volna! . . . Lehetetlen!

Tomás. Nem olyan lehetetlen. Mikor a komorna, a kire anyád ékszereinek őrizete volt bízva, a vizsgálóbirónak a pompás gyémánt-medaillon eltűnését elmondta és az első nyomozások megindultak, Juana tagadta, hogy a medaillon nála van. Később azonban kisült, hogy ő ragadta ki kezedből, mikor eszméletedet elvesztetted és két nap mulva meglepték, a mint a medaillont egy porczellán-váza mögé rejtette. Elitélték, börtönben bűnhődött vétkéért és csak a te befolyásodnak és hathatós pártfogásodnak köszönhette, hogy visszakapta, ha nem is elveszett tisztességét, de legalább szabadságát.

Lorenzo (exaltáltan). És bár Juanát vádolták, bár Juana az elitéltek padján ült, bár Juanát börtönbe csukták, én mégis azt mondom, hogy ártatlan és hogy az emberi igazságszolgáltatás téved.

Tomás. A látszat . . .

Lorenzo. Gyakran csal.

Tomás. És mi a dolog magyarázata?

Lorenzo. Kell valamilyen magyarázatának lenni; itt valami titok lappang, melyet nem ismerünk.

Tomás (Ángelához). Már megint mysteriumokra vadász és természetfölötti magyarázatokat keres oly tény megértésére, a melynek egyszerű és természetes magyarázata, nézetem szerint, az emberi gyöngeségben rejlik.

Lorenzo. Nos hát, meggyőződésem az, hogy

szegény dajkám képtelen volt ily aljas cselekedetre. Én megvédelmeztem volna, ha betegségem, a melybe anyám halála döntött, meg nem gátol, és midőn a szegény asszony kiszabadulása után eltünt, az igaz fájdalom könnyeit ejtettem érte. Isten tudja, mily szorgosan kerestem mindenütt; Isten tudja, mennyire szerettem volna, ha hozzám jön, de ő, a kegyetlen . . . miért nem jött? Nem, Juana, jó Juanám, nem fogsz meghalni, mielőtt karjaim közé nem szorítlak és vissza nem adom bucsúcsókodat. (Növekvő izgalommal. Megnyom egy csöngetytyügombot; livrées inas jelen meg.) Hola! A kocsit! . . . Gyorsan! . . . Gyorsan! . . . Ide hozom házamba . . azonnal! . . . Ugy-e, Ángela, érte kell mennem? Nemde, Inés?

Ángela. Mindenesetre jótékonyságot cselekszel.

Lorenzo. A legméltányosabb tartozást rovom le. (Egy pillanatra távozik a balfelőli ajtón.)

Tomás. A legjobb, a legártatlanabb ember a világon! És isteni ige gyanánt fogja elhinni mindazt, a mit az a szegény öreg asszony majd mesél neki. Ő maga fog még segíteni neki valamely csodás történetet kitalálni. Jaj, Ángela! nekünk is olyan pusztítást kell végbevinnünk e könyvtárban, mint a milyen fényes és nagy pusztítást a borbély és a pap vittek végbe a nemes hidalgóéban.

Ángela. Ah, ha tehetném! (Lorenzo utczai ruhában belép.)

Lorenzo. Jer, induljunk. Te velem jösz és segítesz őt elhoznom. (Tomáshoz.)

Tomás. Mindenkor rendelkezésedre állok.

Lorenzo. De hiszed-e, hogy eljöhet.

Tomás. A szerencsétlen végelgyengülésben hal meg, és meghalhat padlásszobájában ép úgy, mint kocsid párnáin vagy ebben a neki oly fényes palotában. Lehet azonban, hogy az öröm felélénkíti és nehány órával megtoldja életét.

Lorenzo. Tehát menjünk hozzá. Isten veled, Ángela; Isten veled, Inés.

Inés. Isten veled... És aztán felkeresed a herczegnét? . . . (Kedvesdeden.)

Lorenzo. Igen, édes leányom, később majd felkeresem. Te várhatsz, de a szegény öreg aszszony nem, ő előbbre való.

Ángela. És ha leányom férjhez megy, jót áll, hogy túl lesz minden veszélyen? (Félve, don Tomáshoz.)

Tomás. Kivéve a házasság veszedelmét, a mely nem csekély. (Tomás és Ángela a fenéken távoznak, halk hangon beszélgetve. Mögöttük Lorenzo és Inés, a ki az ajtóban elbúcsuzik atyjától.)

IV. JELENET.

Inés ismét visszatér a szín közepére; vidám mint egy gyermek és tapsol kezével.

Inés. Még ma beszél a herczegnével! Megigérte és ő nagyon szótartó; mindig teljesíti azt, a

mit igér. Igen, igen, beszélni fog vele, és atyám oly szépen tud beszélni! Hogyne, hisz tudós. Bizonyára meggyőzi majd a herczegnét. Mert ha oly ember, mint ő, a herczegnét arról sem tudná meggyőzni, hogy nekem férjhez kell mennem Eduardóhoz, akkor mit használt volna neki az a sok tanulás? Mire való volna ez a sok franczia, olasz, német, sőt görög könyv? Mily haszontalan tudomány! De mit, a herczegnével azt fogja tenni, a mit akar. Különben mindenki azt mondja, hogy a herczegné valóságos szent. De hogy is lehetne másképen, hiszen Eduardó anyja. No ha szent és még sem engedi, hogy Eduardó nőül vegyen engem, köszönöm az ilyen szentséget. Mire való volna akkor a szentsége? Ej mit, neje leszek, igen neje. (Rövid szünet.) Álomnak tünik föl! Édes Istenem, ha álom, add, hogy soha fel ne ébredjek belőle! De nem álom. Ez az atyám szobája. Itt vannak az ő vaskos könyvei. (Az egyik könyvállványhoz közelít.) Newton, Kant, Hegel, Humboldt, Shakespeare, Lagrange, Plato, Szent Tamás . . . Lám, lám, ha álmodnám, akkor nem jutnának eszembe mindezek a nevek. De mi közöm is van nekem e hires nevekhez? (Az erkélyről kinéz.) Nem, nem álom; ott künn csöndesen esik, esik az eső.. Mintha a levegő apró kristályszemekké változnék át. És ott a tükörben magamat látom. (Kedveskedő kaczérsággal a tükörhöz közeledik.) Én vagyok, én magam. Ez itt az én arczom, a melyről Eduardó azt mondja, hogy oly szép kerek! . . . Micsoda izlése van!

Ez itt az én barna szemem, a melyről Eduardo azt állítja, hogy olyan szép! Már az igaz, hogy senki sem tud jobban füllenteni, ha bókolni kell. Igaz, hogy most a kandalló tűze meg az öröm is hevít és a szemem úgy ragyog . . . Szeretnék nagyon szép lenni, nagyon szép — de csak az ő kedvéért . . . az ő kedvéért . . . Miért is nem jön már . . . Mennyire késik! Most hogy úgy szeretném, ha jönne, hát nem jön . . . Bizonyosan nem jön el. Ah mily önzők és rosszak is a férfiak!

V. JELENET.

Inés és *Eduardo.*

Inés (Eduardo elé siet). Eduardo . . . Eduardo!

Eduardo. Imádott Inésem!

Inés. Hol maradtál oly soká?

Eduardo. Mindig pontosan ez időtájt jövök, pont két órakor. (Alázatos hangon.)

Inés. De most már három óra.

Eduardo. Lehetetlen! (Óráját nézi.) Nem, imádott Inésem, negyed óra mulva lesz kettő.

Inés. Három! (Parancsolólag.)

Eduardo (az órát mutatja neki). Negyed óra mulva kettő. Elhiszed már most magad is? (A kandalló fölötti órára mutat.) És ez is épen annyit mutat.

Inés (megsértődve). Jól van, jól; igazad van. Nagyon szép tőled, hogy a perczekre így alkuszol

velem . . . Mindig korán van, mikor jösz és mindik késő, mikor Inésedtől válnod kell . . . Még szíved dobbanásait is órád mutatójához szabod.

Eduardo (könyörgő hangon). Inés! . . .

Inés. Eredj . . . Eredj . . . Még nincs két óra. . . Még hiányzik tizenöt percz . . . Menj vissza a főtérre, tégy egy kis sétát, nézegesd a járókelőket, és pont két órakor térj vissza.

Eduardo. Inés. . .

Inés. Mert hisz mindig pontosan ez időtájt szoktál eljönni. Még csak az kellene! Mit szólna hozzá a csillagászati observatorium, ha előbb jönnél . . .

Eduardo. Az Istenért, bocsáss meg! . . hibáztam.

Inés. Hogy is ne, hisz én voltam a hibás. A vágy, hogy mennél előbb láthassalak, szárnyat adott az időnek . . . és te, hogy megbüntess, mit tészsz? a szemem elé tartod a pontos zsebórát! (Kezével utánozza azt a mozdulatot, a melylyel az ember rendszerint valakinek az orra elé tart valamit.) Mily költői udvarló!

Eduardo. Beismerem, szánom-bánom bűnömet és ezerszer bocsánatot kérek.

Inés. Úgy, hát beismered? Annál jobb.

Eduardo. Oly elégedetten, oly örömrepeső lélekkel jöttem ide, hogy nem is tudtam, mit mondtam, sőt még most se tudom, mit beszélek.

Inés. Én is igazságtalanúl vádoltalak, Eduardo; de oly vidám, oly jókedvű voltam, . . .

annyira óhajtottam, hogy eljőjj . . . hogy a perczek századoknak tűntek.

Eduardo. Tudd meg hát, édesem . . .

Inés (a nélkül hogy rá hallgatna). Nagy ujságot közlök veled.

Eduardo (ő sem hallgat Inésre). Hogy végre boldogok vagyunk.

Inés. Igen, boldogok egész életünkre.

Eduardo. Alig birom elhinni!

Inés. Mert atyám épen ma, épen ma igérte meg . . . érted? . . . De hát ha ide sem figyelsz!

Eduardo (nem figyelve reá). Mert anyám . . .

Inés. Anyád! Nos? . . .

Eduardo. Anyám egy fél óra mulva itt lesz, hogy házasságunkról beszéljen.

Inés. Anyád? . . . A herczegnő?

Eduardo (komikus ünnepélyességgel). Almonte herczegné ő kegyelmességének lesz szerencséje Avendaño úrtól megkérni ezt a fehér kezet (megfogja Inés kezét) fia, Eduardo számára. Igaz, hogy a kis Eduardo már előbb is megnyerte és úgy a szivéhez szorította, hogy nehéz volna onnét elszakítani, még ha megtagadnák is tőle.

Inés. Ő, a herczegné idejön? . . . Tehát igazuk volt azoknak, a kik azt mondták, hogy ez az asszony valódi szent.

Eduardo. Ez az asszony anyám és teljes szivéből szeret engem. Ma reggel sírva borultam nyakába és ő könnyek között engedett kérésemnek. Sokat tart ősei dicső tetteire; áhitatos tisztelettel

adózik a becsületnek, és inkább halva szeretne látni, mintsem olyannal keljek egybe, a kinek nevén a legcsekélyebb folt is esett . . . De don Lorenzo érdemeit elismeri, tudományos dicsőségét, a mely szintén dicsőség . . .

Inés. Jó jó: elég már ebből. A fődolog, hogy még ma idejön és hogy hamarosan egymáséi lehetünk, és aztán nagyon boldogok leszünk, úgy-e bár? Ez a fontos, vagy legalább is, a mi rám nézve fontos, mert azt nem tudom, hogy a mi téged illet . . .

Eduardo. Hálátlan, kétkedel bennem?

Inés. Nem kétkedem. De nagy szerencse, hogy anyád engedett, mert ha nem . . . Te nagyon szeretsz, tudom . . . , de . . . anyánkat tisztelni kell . . . És ha ő nemet mondott volna, mint jó fiu, úgy-e bár Eduardo, te nem okoztál volna neki bánatot, és nagy lelki fájdalommal bár, de elhagytad volna szegény Inésedet, a ki téged . . . — Ne hallgass ide, te hálátlan; ne hallja meg senki! — a ki téged annyira szeret, hogy nélküled, — lásd, mily bohó vagyok! — meghalt volna fájdalmában.

Eduardo. Drága Inésem!

Inés. Láthatod tehát, hogy hálásnak kell lennem anyád iránt, mert nem neked, hanem neki köszönhetem boldogságomat.

Eduardo. Kegyetlen! Hát tudod te, mit tettem volna én az akadályokkal szemben? Tudod?

Inés. Tudom! engedtél volna, elhagytál volna.

Eduardo. Soha, semmiért és senkiért.

Inés. Esküdjél meg erre!
Eduardo. Esküszöm, mindenre a mi szent!
Inés. Mily szerencse!
Eduardo. Mily boldogság!

VI. JELENET.

Inés, Eduardo, Juana, Lorenzo, Tomás. Juana don Lorenzotól és don Tomástól támogatva, a hátsó ajtóban megjelen. Egy pillanatra megáll, hogy lélekzetet vegyen, aztán előre megy. Szegényes, sötét szinű ruhát visel.

Eduardo (hátrafordul). Mily szomorú csoport! Honnan támad ez a fekete felleg, hogy egünk azurját elhomályosítsa?
Inés. Ez Juana, atyám dajkája. Nagyon regényes a története; majd elmondom.
Lorenzo. Lassan, lassan, Juana.
Juana. Kicsoda az a kisasszony?
Lorenzo. Inés, leányom. Jer közelebb, Inés.
(Inés hozzájok közelít. Eduardo utána megy.)
Juana. Mily szép! Valóságos angyal. Ha ilyen lény állna mellettem, mikor szememet örökre lezárom, az égben hinném magam.
Lorenzo. Még egy lépést.
Tomás. Még egy, az utolsó erőfeszítést. (A szofáig érnek, a melyre leültetik Juanát és köréje állnak.)
Juana. Szeretném megcsókolni. (Inésre mutat. Inés még közelebb megy hozzá. Juana megfogja egyik kezét és magához

vonja.) Nem, a te kezed éget és az én lehelletem fagyaszt . . . nem csókolhatlak meg . . . csókom halálos csók volna. (Gyöngéden eltávolítja magától és elereszti kezét.) Gondolatban megcsókollak, de ajkaimmal nem.

Tomás (halkan Inéshez és Eduardóhoz). Távozzunk, a szegény asszony négy szem közt óhajt maradni Lorenzóval. (Juanához.) A viszontlátásra, maradjon nyugodtan, szenvedései már véget érnek.

Juana. Földi szenvedéseim, igen.

Inés. Szegény asszony! (Egy pillanatra megáll és nézi.)

Eduardo. Jőjj, kedves Inésem. (Tomás, Inés, Eduardo jobbra elmennek.)

VII. JELENET.

Lorenzo és *Juana.*

Juana. Elmentek? (Rövid szünet után.)

Lorenzo. Igen, kedves Juanám, már magunkra maradtunk.

Juana. Végre . . . végre eljött a várva várt pillanat. Minden megjön . . . de minden elmulik. Hallgass meg, Lorenzo; az élet gyorsan . . . gyorsan elmulik és nekem még sok mondani valóm van. Először is én ártatlan vagyok, én nem akartam . . . nem akartam . . . én . . . (Mély bánat fogja el.)

Lorenzo. Tudom, Juana, tudom.

Juana. Nem tudod. Minden ellenem bizonyít, minden.

Lorenzo. Az Istenért, ne izgasd fel magadat. Feledj, pihenj.

Juana. Feledjek? Igen, nemsokára feledni fogok. Pihenjek? Oly sok időm marad pihenni, hogy ma még élni akarok . . . bárhogy szenvedjek, bárhogy sirjak is . . . könnyeket, csókokat, sóhajokat akarok magammal a sirba vinni . . . hogy olyas valamivel tölthessem meg csöndjét és magányát, a mi az életre emlékeztet. (Szünet.) Ezért akarnék neked valamit elmondani . . . De hogyan mondjam el, mielőtt előkészitettelek volna? Hogyan tegyem, hogy felfedezésem kétséget, gyanut, sejtelmet ne keltsen s árnyékot ne vessen lelkedre? Úgy-e nem érted? S én sem tudom kifejezni, mit akarok, noha már negyven év óta vívódom ezzel a gondolattal.

Lorenzo. Mondd . . . mondd el, a mit akarsz.

Juana. Igen, elmondom. Nem is tudnék nyugodtan meghalni, ha el nem mondanám neked . . . Először meg akarlak győzni, hogy nem voltam nyomorult tol . . . vaj . . . (Elrejti arczát.)

Lorenzo. Hallgass, hallgass . . . Ne ejtsd ki ezt a szót.

Juana. És aztán azért . . . mert szivemet feltárni előtted utolsó vigaszom, mely számomra megmaradt. Bocsáss meg, Lorenzo. A haldoklók olyan önzők! . . . Neked borzasztó fájdalom lesz, a mi rám nézve a legnagyobb boldogság.

Lorenzo. Hogy lehet rám nézve fájdalom, a mi neked boldogság, jó Juanám?

Juana. Hogy lehet? . . . Az lesz fiam; az lesz, fiam . . . Fiam! . . Engedd meg, hogy így nevezzelek. Nem haragszol, úgy-e bár?

Lorenzo. Az Istenért, Juana!

Juana. Jó, tehát fiamnak foglak nevezni . . . te meg nevezz anyádnak. Nevezz anyádnak. Örüljön bár az ég vagy kaczagjon a pokol, anyádnak kell engem nevezned!

Lorenzo. Anyám!

Juana. Nem . . . nem így . . . nem így. Kegyetlen! (Lorenzo felé veti magát, hogy megölelje, de karja lehanyatlik és ő a szófára esik.)

Lorenzo. Szegény asszony! Őrjöng!

VIII. JELENET.

Juana, Lorenzo és *Inés.* Inés futva és megelégedéstől sugárzó arczczal jön a háttér felől és apjához közeledik. Nagyon izgatott és hebegve beszél.

Inés. Atyám . . . atyám . . . A herczegné . . . eljött . . . eljött . . . nem találod ki?

Lorenzo. A herczegné?

Inés. Igen . . . hogy beszéljen veled. Eduardo győzött.

Lorenzo. Mily boldogság, kedves Inésem! . . . Végre meghallgatott . . .

Inés. Meg vagy elégedve?

Lorenzo. Hát te? (Megöleli.)

Inés. Igen, ha te is boldog vagy . . . Tehát menjünk . . . menjünk gyorsan . . .

Juana (Lorenzóba kapaszkodik). Nem, nem akarom, hogy elmenj, nem szabad elhagynod engem.

Lorenzo. Azonnal megyek. (Inéshez.)

Inés. Ne késsél soká . . . Ne késsél . . . Meg talál sértődni . . .

Lorenzo. Ne félj. Fogadja őt Ángela a szalonban teljes ünnepélyességgel. Szobájába vezetem Juanát és rögtön megyek. (Inés a fenéken el.)

IX. JELENET.

Juana és *don Lorenzo.*

Lorenzo (el akarja vezetni, de az asszony ellenáll). Jőjj, Juana; pihenj kissé, aztán majd beszélünk, a mennyit tetszik.

Juana. Aztán nem. És ha addig meghalnék?

Lorenzo. Ne gondolj ilyesmire. (Türelmetlenül.)

Juana. Husz év óta nem láttalak, és most egy perczig sem engednek veled lenni. Milyen kegyetlenek!

Lorenzo. Majd azután, kedves Juanám. (Fel akarja emelni.)

Juana. Hát te is el akarsz menni? . . . Te is! Ah! Csak egy szót mondok — s te maradsz!

Lorenzo. Juana!

Juana. Csak ezt hallgasd meg és ne többet;

aztán elmehetsz, ha akarsz; én, én magam vettem el a medaillont.

Lorenzo. Te?

Juana. Én.

Lorenzo. Minek?

Juana. Hogy te ne lásd.

Lorenzo. És miért?

Juana. Mert egy papiroslap volt benne, a melyre anyád néhány szót írt és én nem akartam, hogy te elolvasd.

Lorenzo. És mi volt az?

Juana. Emlékezetből tudom: «Lorenzo, fiam; a vánkosom alatt levő ereklyetartóban zárt boritékban egy irás van elrejtve. Ha meghalok, nyisd föl és olvasd el, a mit egy éjtszaka, lelkiismeretem gyötrelmei között irtam. Bocsáss meg és ihlessen Isten».

Lorenzo. «Bocsáss meg, ihlessen Isten!» Ez volt a lapra irva? (Csodálkozva.)

Juana. Ez.

Lorenzo. Azonkívül valami lelkifurdalást is említettél. (Növekvő kiváncsisággal.)

Juana. Igen, lelkifurdalást. Most mehetsz, ha akarsz.

Lorenzo (elgondolkozva). Nem megyek. (Szünet.) Hol az a levél?

Juana. Hogy anyád megirta a levelet, az nem volt titok előttem; hová rejtette el, ez volt az, a mit nem tudtam. Hogy valamit elrejtett a medaillonba, azt éber őrködésem megsejtette, és

hogy mit tartalmazott a levél, azt jól gyanítottam. Ezért vettem el a medaillont. Jogos tulajdonom volt; ez a titok husz évi könnyembe és fájdalmamba került.

Lorenzo. Bocsánat . . . lelkifurdalás . . . titok . . . anyám! . . . Nem találom ki, a mit mondani akarsz . . . Zavaros árnyak vonulnak el lelkem előtt . . . és szivemet az aggály villámai hasogatják. Te lázban beszélsz és e láz erőt vesz rajtam is.

Juana. Nem.

Lorenzo. De hát az ereklyetartóban elrejtett levél . . .

Juana. Enyém lett és te nem láttad, mert nem volt szabad látnod. Hisz anyád úgyis halni készült, mit törődött hát veled? Jól mondtam az imént: nincsen önzőbb mint a halál.

Lorenzo. De hát az a levél? . . .

Juana. Nálam van.

Lorenzo. Itt van?

Juana. Itt, (Kezét keblére teszi.) itt, csak könnyű papirlap, és mégis sulyos teherként nyomja a szivemet!

Lorenzo. Látnom kell azt a levelet.

X. JELENET.

Juana, Lorenzo; Tomás a fenéken.

Tomás. Lorenzo . . . Lorenzo! . . .

Lorenzo. Mi az? (Durva és tűrelmetlen hangon.) Mit akarsz?

Tomás. A herczegné megérkezett.

Lorenzo. Hozta Isten.

Tomás (félre). Micsoda hang! (Hangosan.) Jőjj, üdvözöld.

Lorenzo. Majd megyek.

Juana. Ne hagyj el az Istenért! Lelked üdvösségére! (Halkan.) Ha tudnád . . .

Tomás. Jösz?

Lorenzo. Igen, de . . . de . . . ne gyötörj. Mindjárt megyek.

Juana. Ne menj el . . . majd mindent . . . mindent elmondok. Odaadom azt a levelet . . . azt, a melyet anyád írt húsz évvel ezelőtt, saját kezével, saját aláírásával . . . majd meglátod . . . de ne hagyj el.

Tomás (mindinkább türelmetlenebbül). Menjünk már, Lorenzo!

Lorenzo. Mondtam már, hogy megyek . . . rögtön megyek. Most távozzál. (Félre Juanához.) Add ide a levelet.

Juana. Majd ha ez az ember elment. (Félre Lorenzóhoz.)

Lorenzo. Távozzál. (Dühösen.)

Tomás. De a herczegné . . .

Lorenzo. Hadd várjon. Hát ő nem várat meg senkit előcsarnokában! Az enyém szebb, mint az övé!

Tomás. Eszméleteden vagy?

Lorenzo. Én igen! . . . Te? Nem tudom . . . Távozzál azonnal.

Tomás. Mi bajod, Lorenzo? (Érdeklődve közeledik hozzá.)

Lorenzo. Semmi, semmi . . . de beszéded fáraszt . . . ingerel. Az Istenért, hagyj el!

Tomás. Jó, jó . . . de úr Isten, mi történt ezzel az emberrel?

XI. JELENET.

Lorenzo és *Juana.*

Lorenzo. Egyedűl vagyunk!

Juana. Lorenzo!

Lorenzo. Micsoda! Habozol! Vigyázz, mert itt hagylak! . . . Megigérted, hogy ideadod azt a lapot! Leányom boldogsága hív oda, és mégis egy vaskéz, a könyörtelen végzet vaskeze hozzád lánczol. Láthatod tehát, hogy el vagyok szánva ama titok nyitjára jutni.

Juana. Lorenzo!

Lorenzo. Az irást! Anyám nekem irta, tehát az enyém!

Juana. Ne haragudjál, kedves Lorenzóm. Itt van . . . Ez az . . . (Borítékot vesz elő a kebléről.)

Lorenzo. Ide vele. (El akarja venni.)

Juana. Várj . . . várj . . . nekem magamnak kell elolvasnom. Én majd lassabban olvasok, mint te . . . és így a mit a levélben mond, nem egy csapásra fog szemedbe tünni . . .

Lorenzo. Tehát olvasd. Lássuk!

Juana. Igen, kedves Lorenzóm, ne nézz ide, csak hallgass. (Úgy helyezkedik el, hogy Lorenzo ne lássa, mi van irva a papirosra.) «Lorenzo, fiam, bocsáss meg.» (Olvas.)

Lorenzo. Már megint!

Juana (folytatja). «Érzem, hogy életem vége felé közeledik és a lelkifurdalás erőt vett rajtam.» (Szünet.)

Lorenzo. Folytasd!

Juana. «Meg akarnám mondani neked az igazat, de sokkal jobban szeretlek, semhogy elmondhatnám. Olvasd ki e sorokból, melyeket könnyeim áztattak, születésed titkát és aztán legyen meg a te akaratod».

Lorenzo. Születésem titka! Add ide! (El akarja venni a levelet.)

Juana. Nem adom.

Lorenzo. Mily lidércnyomás ez, Juana? Mintha vasgyűrűt nyomtál volna a fejemre, a mely elviselhetetlen súlylyal szorítja halántékomat? . . . Add ide . . .

Juana. Nem, Istenemre nem!

Lorenzo. Meg kell lenni! (Elveszi a papirost és borzasztó aggodalommal olvasni kezd.) «Atyád gazdag, nagyon gazdag volt; vagyona milliókra rugott; én nagyon szegény voltam; nem volt gyermekünk». Nem volt gyermekünk! Ezt mondja!

XII. JELENET.

Lorenzo, Juana és *Ángela;* majd *Eduardo.*

Ángela (rohanva jő). A herczegné!

Lorenzo (haragos sikoltást hallat. Juana kiragadja kezéből a papirost és elrejti). Már megint! Távozzál! . . . Miért jösz?

Ángela. Lorenzo . . Lorenzo . . .

Eduardo (rohanva jő). Don Lorenzo!

Lorenzo. Te is? Távozzatok! . . . Távozzatok mind!

Ángela. Istenem, mi ez? Mi ez? Mi bajod van, Lorenzo? Térj magadhoz.

Lorenzo. Távozzatok . . . Távozzatok . . . Kérlek . . . Könyörgök . . . De hagyjatok magunkra . . . Ah! Az emberi önzés! . . . Azt hiszik, csak az ő szenvedélyeik és érdekeik vannak a világon! . . . Tomás! . . Ángela! . . Eduardo! . . A herczegné! . . Mind!

Eduardo. Anyám jön . . .

Ángela. A herczegné megúnta a várakozást és maga jön ide . . .

Eduardo. Azt mondja, hogy saját barlangjában akarja felkeresni a tudóst.

Lorenzo. Hát hadd jöjjön, de ti hagyjatok el! hagyjatok el, máskülönben megőrülök kétségbeesésemben.

Ángela. Nem, lehetetlen, édes anyjának nem szabad őt ily állapotban látni. (Eduardóhoz.)

Eduardo. Jöjjön, Ángela; jöjjön. Nyerjünk időt, tartsuk fel a herczegnét az előszobában, hátha addig Inésnek sikerül őt lecsillapítani. (Ángela és Eduardo a fenéken el.)

XIII. JELENET.

Don Lorenzo és *Juana.*

Lorenzo. A levelet! hol van? hol van? . . . Nálad van.

Juana. Nálam. (Előveszi a levelet.)

Lorenzo. Add ide . . . Azt mondja: Nem volt gyermekünk! (Olvasni igyekszik, de nem tud.) Hol áll ez? Nem tudom! Nem látom a betűket! Felleg borult a szememre! Nem volt gyermekünk! Nem vagyok képes! . . . Nem vagyok képes! . . . Olvasd te . . . kérlek . . . (Juana veszi kezébe a levelet.) Itt, itt, a hol az áll: «nem volt gyermekünk!»

Juana (olvas). «Férjem tudta, hogy gyógyíthatatlan betegség gyorsan véget fog vetni életének. Szegény, szivében hordta a halált. Irántam való

esztelen szerelmében rám akarta hagyni egész vagyonát, és én . . . rosszul cselekedtem, most már belátom, mert neki atyja volt, de én . . . bocsáss meg, Lorenzo, te oly jó és nemes vagy, és én elfogadtam ajánlatát.» (Szünet.)

Lorenzo. Folytasd, folytasd . . .

Juana. «Kerestünk egy gyermeket . . . nem vagyok képes, nem vagyok képes többet írni. Juana ismeri ezt a titkot. Juana majd elmond mindent. Még egyszer kérlek, bocsáss meg nekem. Isten veled, édes Lorenzóm, és ihlessen az úr. Szerettelek mint gyermekemet, bár nem voltál a miénk.»

Lorenzo. Én! Én! Én nem voltam! . . . Mit mond? Én nem voltam az ő gyermeke! Oly nevet viselek, a mely nem az enyém! Negyven év óta idegen vagyont élvezek! Mindent csak raboltam!.. A társadalmi állást, a nevet, a gazdagságot! Mindent! mindent! . . . Még anyám szeretetét is, mert hisz nem volt anyám! . . . Még csókjait is, mert hisz nem voltam a gyermeke! . . . Nem! Ez lehetetlen! . . . Én nem vagyok olyan nyomorult! . . . Juana . . . Juana . . . az Istenre, könyörgök, mondd meg az igazat! Nem miattam; velem az történjék, a mit Isten akar. De a családom miatt . . . e szerencsétlen nők miatt . . . leányom . . . drága Inésem miatt . . . a ki belehal . . . és én nem akarom, hogy ő meghaljon! (Kétségbeesetten sir.)

Juana. Igen. Igaz; de hallgass . . . Mit tesz az, hisz senki sem tudja?

Lorenzo. De hát igaz?

Juana. Igaz. (Nagyon halkan.)

Lorenzo. Pedig hazugságnak látszik! Az asszony, ki úgy szeretett, nem volt az anyám.

Juana. Nem. Anyád még jobban szeretett!

Lorenzo. De hát ki volt?

Juana. Lorenzo!

Lorenzo. Hogy hivják?

Juana. Nézz rám harag nélkül és megmondom.

Lorenzo. Hol van?

Juana. A pokol gyötrelmeivel küzd e pillanatban!

Lorenzo. Meghalt?

Juana. Haldoklik! (E párbeszéd utolsó részében Juana felemelkedik és Lorenzóval izgalmas, lázas, őrjöngő csoportot alkot. Mikor Juana az utóbbi szót kiejti, ismét erőtlenül a szofára hanyatlik.)

Lorenzo. Juana!

Juana (gyötrelmesen vonaglik). Ne szólíts így, ne szólíts így!

Lorenzo. Anyám!

Juana. Így szólíts, így; édes fiam! (Végső erőfeszítéssel felemelkedik és megcsókolja don Lorenzót.)

XIV. JELENET.

Lorenzo, Juana és *Tomás.*

Tomás. Már jön . . . Már itt van . . .

Juana (kiszakítja magát don Lorenzo karjai közől.) Hagyj

el . . . jönnek . . . jönnek . . . nem akarom, hogy lássanak . . .

Lorenzo. Nem . . . várj . . . nem tudom, mit mondjak neked . . . de sok mondani valóm van! . .

Juana. Majd aztán . . . Isten veled . . . Már nyugodtan halhatok meg! Fiamnak neveztem! (Juana lassan a jobboldali ajtó felé indul. Don Lorenzo követi. A háttérben don Tomás figyel.)

Lorenzo. Nem, még ne menj el . . . (Juana eltünik a függönyök mögött. Don Lorenzo utána akar menni. Don Tomás előlép a háttérből és elzárván előle az utat, hátrálásra készti. Don Lorenzo viselkedése ebben a jelenetben és a következőben a színész tehetségére és ihletére van bizva.)

XV. JELENET.

Lorenzo, Ángela, Inés, A herczegné, Eduardo és *don Tomás;* az új szereplők a háttér felől jönnek.

A herczegné. Avendaño úrhoz van szerencsém? (A legnagyobb udvariassággal. Szünet.)

Lorenzo. Avendaño! Avendaño úr! . . . Nem tudom hol van, asszonyom. (Szomoru, sötét hangon és bizonyos szórakozottsággal.)

Ángela. Mit mond? (Félre.)

Inés. De mi ez, Istenem?

A herczegné. Felfogom, Avendaño úr, hogy jelenlétem kellemetlenséget okoz önnek . . . Azért jövök, hogy lelkének legdrágább kincsét raboljam

el öntől (Inésre mutat) és igazán nem csodálom, hogy ön ellenség gyanánt bánik velem. (Nyájasan.)

Lorenzo. Nekem csupán a sors ellenségem, senki más!

Inés. De mi ez? Istenem! (Félre.)

A herczegné. Igaza van: könyörtelen ellensége a szülőknek.

Lorenzo. És még inkább a gyermekeknek!

A herczegné. Nem tagadom; de utóvégre ezek isteni törvények, a melyek az emberi fájdalmak fölött állanak, és nekünk meg kell hajolnunk előttök. (Más fordulatot igyekszik adni a beszélgetésnek, de azért nem képes titkolni csodálkozását.)

Lorenzo. Jaj, asszonyom, ezek az isteni törvények némelykor kegyetlenebbek, mintha emberi kegyetlenség alkotásai volnának. (A herczegné élénk mozdulatot tesz türelmetlensége kifejezésére. Eduardo hozzá közeledik; Inés atyjához; Angela és don Tomás megdöbbenve néznek rá.)

Inés (félre don Lorenzóhoz). Az Istenért, atyám!

Eduardo (félre a herczegnéhez). Anyám, anyám, én érettem!

A herczegné (büszkén és némileg száraz hangon). Anya vagyok, imádom fiamat, tudom, hogy boldoggá csak az ön leányával lehet, és a helyett, hogy elveszítsem egyetlen fiamat, azt akarom, hogy két gyermekem legyen — egy helyett!

Inés. Látod, a herczegné milyen jó, atyám! (Félre don Lorenzóhoz.)

Lorenzo. Egyetlen gyermeket elveszteni borzasztó szerencsétlenség!

A HERCZEGNÉ. Akarja-e az enyémet is gyermekének nevezni? (Nyájasan és don Lorenzóig közeledve.)

INÉS (aggodalommal, halkan). Felelj, atyám.

LORENZO (leányát nézi, kezo közé veszi fejét és ismételten szenvedélyesen nézi). Mily szép vagy! Lehetetlen az, hogy más törvényt is követhess, mint a becsületét!

A HERCZEGNÉ (alig birja már fékezni magát). Szóval, Avendaño úr, akarja-e, hogy fiam, Almonte herczeg odaadja nevét Inés kisasszonynak?

LORENZO (fenséges dühhel). Ha becstelen volnék, most jó alkalom kinálkoznék, hogy idegen nevet szerezzek annak, a kinek magának nincsen!

INÉS. Atyám!

TOMÁS. } Lorenzo!
ANGELA. }

A HERCZEGNÉ. Őszintén megvallom, hogy feleleteit nem értem, sem viselkedését, a mely egészen más, mint a minőt vártam. Utóljára kérdezem hát: elfogadja-e ajánlatomat?

LORENZO. Én becsületes ember vagyok. A szerencsétlenség porba sujthat, de be nem szennyezhet. Kegyelmes herczegné, ez a házasság lehetetlen.

A HERCZEGNÉ. Ah! (Megsértődik és egy lépéssel hátrál.)

INÉS. Mit mondsz?... Atyám!... Lehetetlen!

LORENZO. Igen, lehetetlen!... Mert én nem vagyok Avendaño; mert szülőim nem voltak igazi szülőim; mert ez a ház nem az én házam; mert nem adhatok neked, drága leányom, csak egy

becstelen és beszennyezett nevet; mert én vagyok e világon a legszerencsétlenebb, de nem akarok a legnyomorultabb is lenni.

INÉS. Atyám, atyám! . . . Miért ölsz meg? (A székbe rogy.)

ÁNGELA. Mit tettél, esztelen?

LORENZO. Inés! . . . Inés! . . . Győztél, Istenem, de légy könyörületes hozzám! (Mindnyájan Inés köré sereglenek.)

MÁSODIK FELVONÁS.

A szín ugyanaz mint az első felvonásban. Éjtszaka van. A kandallóban tűz lobog, az íróasztalon ernyős éjjeli lámpa ég.

I. JELENET.

Eduardo a jobboldali ajtó előtt hallgatódzik, aztán a szín közepére megy.

Eduardo. Nem hallok semmit. Magához tért-e már? Oh, Istenem, mily közel van a halál az élethez! (Szünet.) És azt hiszik, hogy le kell mondanom imádott Inésemről! Felteszik, hogy hitelt fogok adni annak a nevetséges históriának, melyet don Lorenzo meselt! Szegény tudós! Tudja is ő, mit beszél? (Rövid szünet.) És még ha igaz volna is, a mit mond, hát megszünnék-e azért Inés a legszebb, a legszeretőbb nő lenni? Az enyém lesz, még ha térdre borulva kellene is anyám előtt esedeznem, és könnyekkel áztatnom lábait; s Lorenzo engedni fog, habár erőszakkal kelljen is elhall-

gattatni, ha az őrültek kényszerzubbonyát kell is rá adnunk! és az a nyomorult koldusasszony, a ki lázas beszédével megmételyezte a jámbor tudóst, elmegy majd tőlünk, messzire, nagyon messzire. — Csak Inés ki bírja állani a csapást, melylyel atyja sujtotta! (Ismét az ajtóhoz közeledik és hallgatódzik.) Semmi . . . semmi . . . csend; mindig ugyanaz a csend. (A szín közepére tér vissza.) Atyját . . . Ah, atyját . . . Isten bocsássa meg, de majdnem utálom. (Fokonként felizgatódik.) A bolond, milyen élvezetet talál a gyötrelmében! Ah, atyja, ez a tudós, a kinek elméje háborog, ez az istentagadó, a ki szentnek tartja magát, ez az új don Quijote, a manchai lovag szelleme nélkül, de több pedantériával, a becsületessége hamis Bayard lovagja! Micsoda atya az olyan, a ki leánya szívének szétmarczangolásában keresi az erényt? Ha ilyen az erény, akkor jobb' szeretem a bűnt! Senki sem jön . . . és az órák mulnak. Valaki közeledik.

II. JELENET.

Eduardo, A herczegné, jobbról jön.

EDUARDO. Anyám! . . . Hogy van Inés? . . . Eszméletre tért?

A HERCZEGNÉ. Hála Istennek, végre. Szegény leány. Nem akartam távozni, míg a veszély el nem mulik; de most már jól van. És most, fiam . . .

Eduardo. Most látnom kell őt.

A herczegné. Eduardo!

Eduardo. Aztán beszélnünk kell Lorenzóval és aztán . . .

A herczegné. Aztán kimeríted türelmemet. Megtettem érted mindent, a mit az illem, a méltóság és a társadalmi szokás megengedett, sőt többet is annál; de itt az ideje, hogy férfinak mutasd magad, hogy gondold meg, ki vagy és hallgass az erény szavára.

Eduardo. Igazad van, teljesíteni fogom kötelességemet, de nem tudom — bocsáss meg, kedves anyám, egyformán fogjuk-e föl a kötelességet.

A herczegné. Örökre le kell mondanod Inésről.

Eduardo. Miért? Mert szegény?

A herczegné. Nem azért.

Eduardo. Hát akkor miért, kedves anyám? Azért, mert don Lorenzo oly fenséges cselekedetre készül, a mely, ha megvalósúl, neve örökre fenmarad a könyvekben és a történelemben, sőt még az is meglehet, hogy szentként igtatják be a naptárba?

A herczegné. Úgy látom, jó kedvedben vagy és ez nem rossz jel.

Eduardo. Be akarom bizonyítani, hogy teljesen megőriztem hidegvéremet. Aztán a mi don Lorenzót illeti, őt vagy nem szabad komolyan venni, vagy be kell zárni az őrültek házába.

A HERCZEGNÉ. Ne mondd azt, fiam, nem szeretem, hogy így beszélsz. Noha némi túlzás, sok meggondolatlanság és bizonyos melodrámai hangulat van a don Lorenzo terveiben, mégis tagadhatatlan, hogy becsületes emberhez illő módon viselkedik.

EDUARDO. Mert leánya boldogtalanságában találja örömét?

A HERCZEGNÉ. Mert isteni törvényeknek hódol és nem törődik az emberi szenvedélyekkel.

EDUARDO. Nos, ha don Lorenzo oly becsületes és a nemes cselekedetek fénye örökölhető, akkor az én imádottam is dús vagyont örökölt szívnemességben.

A HERCZEGNÉ. De becstelenségben is. (Halk, erélyes hangon, fiához közeledve.) Inésnek nem lehet jó vagy rossz neve, mert nem tudni, ki volt az atyja; az az asszony pedig a börtön gyalázatos lakóinak lajstromában szerepel.

EDUARDO. Hallgass!

A HERCZEGNÉ. Egy alacsonysorsú cseléd unokája, a ki bűnrészes a társadalmi állás bitorlásában: ez ennek a szegény leánynak a sorsa, ha az, a mit don Lorenzo állít, igaz. Lehet, hogy az aristocratikus gőg túlhajtása az, a mi e házasság ellenzésére készt, de én meghajlok az előtt, a mit te, a ki modern nevelésben részesültél, elavult előítéleteknek nevezsz.

EDUARDO. De anyám, én szeretem Inést.

A HERCZEGNÉ. Őrült vagy, fiam.

Eduardo. Mondják, hogy a szerelem őrültség; tehát nem csoda, ha az vagyok.

A herczegné. Igen, az vagy, és ha így folytatod, én is elvesztem az eszemet.

Eduardo. Jobb szeretnéd, ha engem vesztenél el!

A herczegné. Elég, Eduardo; menjünk e házból, a hová már először is szerencsétlen órában léptél be.

Eduardo. De mondd: nem angyal-e Inés?

A herczegné. Égi angyalnak tetszett e szegény leány, mikor idejöttem; a fájdalom angyalának, mikor elhagytam.

Eduardo. Nem tartja-e mindenki don Lorenzót tudósnak és nem mondod-e te is, hogy szent?

A herczegné. Igazságtalan volnék, ha tudományát és szeplőtelen becsületességét tagadnám.

Eduardo. Tehát a hiba nem bennök van?

A herczegné. Nem.

Eduardo. Hát nem lehet-e elejét venni a botránynak? (Anyjához közeledik és halk hangon szól hozzá.) Ki tud erről a szerencsétlen történetről, a mely lehet igaz is, hamis is, bár én inkább hamisnak tartom. Mi, és mi hallgatni fogunk. Don Tomás, a ki úgy szólván a családhoz tartozik. Az a szerencsétlen asszony, a kinek ajkait nehány óra mulva örök némaság fogja bezárni. Don Lorenzo, a ki utóvégre is atya, és ő meg fogja tenni leányáért azt, a mit te értem megtenni vonakodol. Oh,

anyám! miért keressük a kétségbeesést és a halált, a mikor a boldogság közelünkben van?

A HERCZEGNÉ. De látod, szerencsétlen? Látod, már a bűn érintése is hogy megmételyezi a legnemesebb jellemeket? Nem veszed-e észre, hogy az, a mit ajánlasz, becstelenség, és hogy csalás bűnrészesévé akarsz tenni? Istenem, mivé tették fiamat, hogy így beszél és ily eszméket vall?

EDUARDO. De ki beszél itt becstelenségről, és ki ajánl csalást? Mert don Lorenzo őrült, hát már mindnyájan elvesztjük eszünket, avagy vértanuságom örömet okoz neked?

A HERCZEGNÉ. Nem azt mondtad-e, hogy hallgatással kikerülhetjük a botrányt?

EDUARDO. Mondtam.

A HERCZEGNÉ. Nos?

EDUARDO. Hallgassd meg, anyám, a mit mondtam vagy a mit mondani akartam. Ha az, a mit don Lorenzo beszél, igaz, a miben kétkedem, akkor rendesen és óvatosan kikutatjuk ennek a szerencsétlen vagyonnak törvényes örököseit és valamelyes formában visszaadjuk nekik.

A HERCZEGNÉ. De milyen ürügy alatt?

EDUARDO. Ha meg akarnók szerezni azt a vagyont, tán nem volna könnyű ürügyet találni, de mivel adni kell, ne félj, hogy hijjával leszünk az ürügyeknek, a melyek egyformán jók lesznek annak, a ki kap.

A HERCZEGNÉ. De Inés oly nevet visel, a mely nem az övé.

Eduardo. Viseli majd az enyémet, a mely fölér bárkiével.

A herczegné. Oh, ebben igazad van, de don Lorenzo . . .

Eduardo. Hagyd őt békében, elég baja van neki a philosophiájával. Gondoljunk magunkra és fontold meg, hogy minden, minden rendbe jöhet, ha te beléegyezel. Egyetlen szavad életet adhat szegény Inésnek; életet ád nekem, kinek szivéből kegyetlenségeddel kiszakitottad azt, a mit szerelmeddel adtál; add vissza a boldogságot ennek a szerencsétlen családnak, és botrány nélkül, teljes csöndben a törvényes örökösökre száll vissza a bitorlott gazdagság. Hol van itt becstelenség és csalás?

A herczegné. Egészen megzavarsz, Eduardo, nem tudom, mit feleljek; de azt egy belső hang sugja, hogy ez nem helyes, nem igazságos; hogy a látszat soha sem ér föl az igazsággal; hogy don Lorenzóban, lázas beszédei ellenére, a kötelesség diadalmaskodik, benned pedig, ravasz okoskodásod ellenére, a szenvedély ül diadalt.

Eduardo. De hát miért?

A herczegné. Nem tudok vitatkozni veled, Eduardo.

Eduardo. Mondd inkább, hogy nem tudsz szeretni.

A herczegné. Hogy nem szeretlek! Kegyetlen! Magad sem hiszed, a mikor ezt mondod, de szivem elszorúl, mikor hallom!

EDUARDO. Tehát engedj.

A HERCZEGNÉ. Az Istenért, fiam!

EDUARDO. Már látom, hogy engedni fogsz: homlokod halványul, szemedben könny csillog, ajkad remeg. (Szerető hangon.) Már azért remeg, hogy igent mondjon, és miért mondana nemet? Hát van-e abban, a mit én tervezek, olyas valami, a mi a legteljesebben nem egyeznék az erkölcsi ideálnak azzal a tökéletességével, a melyért te és don Lorenzo rajongtok? Van valami gonosz az én tervemben?

A HERCZEGNÉ. Van, Eduardo.

EDUARDO. Ugyan mi? Egy atom, egy árnyék! És hát nem érdemlem-e meg én, hogy miattam egy csekélyke kis hibát kövess el? Keress a nép között, a melylyel néha nagyon is megvetően bánsz, és a melytől mély örvényként választ el aristocratikus nevelésed, keress, mondom, egy anyát és kérdezd meg, vajon gyermeke életéért nem fojtaná-e a szeretet egy sikoltásába a lelkiismeret minden aggályait?

A HERCZEGNÉ. A mit más anya megtesz, mindarra én is képes vagyok. (Szenvedélyes kitöréssel.)

EDUARDO (megcsókolja). Köszönöm, köszönöm!

A HERCZEGNÉ. De . . .

EDUARDO. Kimondtad, kimondtad. (A nélkül, hogy szóhoz engedné jutni.) És meglehet, hogy mindebből semmire sem lesz szükség. Ki biztosít arról, hogy a don Lorenzo elbeszélése igaz? Miféle bizonyítékai vannak rá? Tudtunkkal semminő. Egy haldokló

és lázban beszélő asszony szaván kívül semminő. És ez elég?

A HERCZEGNÉ. Valóban, nem.

EDUARDO. És még ez sem bizonyos, mert don Tomás még nem kérdezhette meg Juanát. Tudunk-e csak annyit is, vajon az asszony mondta, vagy Lorenzo álmodta? Ah, don Lorenzo gondolkodása annyira zavart!

A HERCZEGNÉ. Igaz . . .

EDUARDO. Oly izgatott, oly különös!

A HERCZEGNÉ. Azt hittem, hogy megőrül . . .

EDUARDO. Előbb-utóbb . . . Ezek a tudósok mind azzal végzik. Maga don Tomás is elismeri, maga Ángela is bevallja, hogy don Lorenzo nem úgy vitatkozik, mint más ember.

III. JELENET.

A herczegné és *Eduardo; Ángela* jobbfelől jön.

ÁNGELA. Az Istenért, asszonyom, ne hagyjon még el bennünket. Inés látni óhajtja önt; könnyözönbe fulva hívja; ön egyedüli vigasza.

A HERCZEGNÉ. Szegény leány!

ÁNGELA. Hiába elleneztük, elhagyta ágyát. Ideges izgalma oly fokra hágott, hogy félelmet kelt . . . Önt akarta felkeresni, de nem volt ereje hozzá. Az Istenre kérem, herczegné, siessen leá-

nyom vigasztalására . . . Egy anya könyörög önhöz, a ki maga is szerető anya.

EDUARDO. És azt mondod neki, hogy még van remény, hogy minden don Lorenzótól függ, nemde?

ÁNGELA. Hogyan? Igaz volna? Ah, asszonyom! (A herczegnéhez közeledik és elragadtatva fogja meg kezét.)

EDUARDO. Igen, én majd megmagyarázom . . . (Ángelához.) Lelkére kell beszélnie a férjének.

A HERCZEGNÉ. De . . . (Eduardo a nélkül, hogy anyjára ügyelne, félre megy Ángelával és halk hangon beszélgetnek.) Ez a fiu azt tesz velem, a mit akar! Mit mondhatok ennek a jó asszonynak, ha ő már előre biztosítja, hogy beléegyeztem? Ah, micsoda fej! . . . És a leány szép, mint egy angyal és oly jó, szelid. Szegény Inés! És don Lorenzónak roppant vagyona van . . . vagy volt . . . Oh, emberi nagyság és hiuság! (Félre.)

ÁNGELA. Értem . . . Értem. (Eduardóhoz. Aztán a herczegnéhez fordul.) Mily nagy köszönettel tartozom önnek nagy jóságáért! Vigye meg gyorsan a jó hírt szegény Inésnek; én pedig azalatt majd don Lorenzo beléegyezését igyekszem megnyerni. Belé kell egyeznie. Úgy van: kell. Vagy nincs szíve, vagy beleegyezik.

EDUARDO. Menjünk, anyám.

A HERCZEGNÉ. Mit tehetek?

EDUARDO. Mily jó vagy! (A herczegné és Eduardo jobbfelől távoznak.)

IV. JELENET.

Ángela és *Lorenzo*; ez utóbbi balfelől jön.

Lorenzo. Itt anyám haldoklik . . . amott meg lelkem egy része . . . Mittevő legyek, Istenem? (Lassan a jobboldali ajtó felé fordul, a midőn azonban be akar lépni, Ángela elzárja útját.)

Ángela. Hová mégy, Lorenzo?

Lorenzo. Leányomat akarom látni.

Ángela. Lehetetlen . . . Már eszméletre tért, de látásod nagy fájdalmat okozhatna neki; legalább is annyit, a mennyit szavaid okoztak.

Lorenzo. Mégis látni akarom.

Ángela. Nem szabad. És mivel neked mindig a kötelesség parancsol, már nem is az én akaratomból, a mely megsemmisül a tied előtt, hanem saját, megfontolt akaratodnál fogva (Gúnynyal) tiszteletben kell tartanod szegény Inés szenvedését.

Lorenzo. Igazad van. (Szünet. Mindketten a szín közepére jönnek.) Kedves leányom! Mit mondhat rólam?

Ángela. Semmit.

Lorenzo. Nem vádol?

Ángela. Nem tudhatom, mit zokog szíve mélyén a fájdalom.

Lorenzo. És én legyek a hóhéra! Én döntsem romba minden reményét! Én szaggassam szét szivét!

Ángela. Teljes tudatában vagy művednek,

Lorenzo. Még jó, hogy segítségedre jön a lelkifurdalás, hogy hibádat jóvátehesd.

Lorenzo. Milyen szerencsétlen vagyok!

Ángela. Te!? Leányod a szerencsétlen s nem te, a ki erkölcsi tökélyeid és magas erényeid szemléletében bizonyára kimondhatatlan gyönyört és isteni vigasztalást fogsz találni. (Gúnynyal.)

Lorenzo. Mily rosszul itélsz meg és mily kevéssé értesz!

Ángela. Hogy itélnélek meg rosszul, hisz alázatosan csodálom szentséged gyümölcseit! Nem értelek! Ebben már igazad van; az olyan felsőbb lényeket, a milyen te vagy, az ilyen ostoba teremtmények, mint én, meg nem érthetik. (Gúnynyal.)

Lorenzo. Szavaid éles tőrök gyanánt hatnak a szívembe, Ángela.

Ángela. Szívedbe? Lehetetlen!

Lorenzo. De hát mit akarsz? Mit tegyek? Beszélj, tanácsolj, határozz, világositsd meg sötétben tévelygő lelkemet.

Ángela. Mit akarnék? Hogy mentsd meg leányod életét. Hogy ne gördíts több akadályt házassága elé. Hogy ne ingereld a herczegné büszkeségét kegyetlen és hiábavaló felfedezésekkel. Hogy ne tedd újabb botránynyal lehetetlenné az orvoslását annak a bajnak, melyet okoztál.

Lorenzo. Szóval azt akarod, hogy hallgassak.

Ángela. Igen, hogy hallgass.

Lorenzo. De az becstelenség volna.

Ángela. Azt nem tudom, én csak érzek s nem vitatkozom.

Lorenzo. Egész lényem fellázad e gondolatra. Bűnrészese legyek egy véteknek, a mely a legvisszataszítóbb, mert a leggyávább! Élvezzek bitorolt gazdagságot és hamis nevet; vagyont, a mely nem az enyém, mert Isten úgy akarta, hogy ne legyen az enyém! Inést, téged, engem, mindnyájunkat bemocskoljon a posvány! Hát ezt tanácsolod? (Fokról-fokra felizgatódik.) Akkor hát az erény hazugság; akkor ti, a kiket legjobban szerettem a világon, mert bennetek valami istenit láttam, nyomorult önzők vagytok, képtelenek minden áldozatra, rabjai a kapzsiságnak, játékszerei a szenvedélynek; akkor hát... sárból vagytok, csupán sárból! Nos, ha sárból vagytok, legyetek porrá és ragadjon magával mindnyájunkat a vihar szele! (A legnagyobb felindulással.)

Ángela. Lorenzo!

Lorenzo. A lelkiismeret és szabad akarat nélküli lények atomok, a melyek ma egyesülnek és holnap szétporlódnak. Pusztuljon hát az anyag!

Ángela. Lázban beszélsz, Lorenzo! Én nem értelek! Én nem tudom, mit akarsz!

Lorenzo. Tisztelni akarom a jogot és igazságot.

Ángela. Az igazságot?

Lorenzo. Igen.

Ángela. És fenhangon hirdeted majd az egész világnak?

Lorenzo. Igen.

Ángela. És a nyomorba taszítsz bennünket?

Lorenzo. Munkámmal keresem meg azt, a mi megélhetésünkre szükséges.

Ángela. Te? Tudós hiúság! De legyen. Jó, Lorenzo. Ha az a vagyon nem a tied, nem bánom, add vissza, ha úgy tetszik. (Lorenzo örömkiáltást hallat és tárt karral közeledik Ángelához.) A nélkülözésektől nem riadok vissza, s nem vagyok az a nyomorult önző nő, a kinek te tüntettél föl.

Lorenzo. Ángelám, jó Ángelám, bocsáss meg.

Ángela. Bocsánatomat akarod? Akarod, hogy mint eddig, tovább is áldjam az órát, melyben hitvesed lettem?

Lorenzo. Akarom.

Ángela. Tehát jó, tedd meg becsületbeli kötelességedet; de csöndben, okosan, zaj, feltünés, botrány nélkül.

Lorenzo. De hát minek? Hisz a herczegné még így sem fogja megengedni, hogy Eduardo a leányom férje legyen.

Ángela. Eduardo biztosít róla, hogy anyja beleegyezését kieszközli.

Lorenzo. Nem fog beléegyezni.

Ángela. De igen, a herczegné anya. Nem mindenki emelkedik a te magas tökélyedig.

Lorenzo. Nem hiszem.

Ángela. Nem hiszed vagy tartasz tőle?

Lorenzo. De feltéve, hogy beléegyezik, miként tartsak meg olyan nevet, a mely nem az enyém!

Ángela. Ah, hát ilyen nyomorult szőrszálhasgatásoknak áldozod föl Inés életét!

Lorenzo. A név, édes Ángelám, a társadalmi életben . . .

Ángela. A név puszta hang, mozgó levegő, valami, a mi elmulik; emberi hiuság! És egy leány önnönvérünkből való vér, önnöntestünkből való test; egy lény, a kit, midőn világra jött, karjainkba zártunk; a ki első csókját, első mosolyát, első könnyét adta nekünk; a ki egyszerre volt legtisztább örömünk és legsajgóbb fájdalmunk; egy lény, a kit jobban szeretünk saját magunknál, de az önzésnek azon árnya nélkül, a mely többi szenvedélyeinket elrutítja; az egyedüli isteni szerelem, a mely a földön él és ha van menyország, akkor még ott is, az ég azur boltja mögött, sőt magában Istenben is ez lángol! És most, kegyetlen ember, válaszsz a közt, a mit te névnek s a közt, a mit én gyermekemnek nevezek.

Lorenzo. Szavaid megőrjítenek, Ángela.

Ángela. Ha őrült lettél, Inés gyötrelmére, lehetsz őrült azért, hogy boldogítsd!

Lorenzo. Ángela . . . Ángela . . . részben . . . igen... igazad van... szegény bolond vagyok... aggályaim talán túlzottak. Leányom, Inésem, a ki oly jó, oly szép! És beléhalna, igen, beléhalna!...

Ángela. Végre!... Lorenzo, kedves Lorenzóm!

Lorenzo. De várj . . . nem . . . gondolataim összezavarodnak . . . tűz kering agyamban! De azért még igy is belátom, hogy nem elég lemon-

danom javaimról; hanem ki kell jelentenem, hogy lemondok róluk.

Angela. Lorenzo!

Lorenzo (nem figyel rá és mintegy önmagához beszél.) Igaz, hogy így is anyagilag visszatérítem az anyagi javakat, de a nélkül, hogy elismerném azoknak törvényes jogát, a kiket megraboltam; áruló és gyáva módjára, családom javára csalárdul magyarázott jog leple alatt adom tehát vissza azt, a mit teljes épségben kellene visszaszolgáltatnom.

Angela. Mily hangzatos szavak, Lorenzo!

Lorenzo (nem is figyel rá). Ha megtartok egy nevet, a mely nem az enyém, nyomorult tolvaj vagyok; ki kell mondanom, bár a szó ajkamat égeti is. Nevet és jogot rabolok; megfosztom áldozataimat leghatalmasabb védelmi eszközüktől a kapzsiság ellen, a mely bármely pillanatban felébredhet örököseimben, és a jövőben talán újabb jogtalanságokra adok alkalmat. Látod? . . Látod, vak asszony? Ki kell mondani az igazságot, a teljes igazságot, hangosan, történjék bármi.

Angela. Lorenzo!

Lorenzo. A biró, a törvényszék itélete csupán vagyonomtól fosztana meg, vagy vagyonomtól és nevemtől egyszerre? Mindentől, nemde mindentől? Nos, a mit a bíró tenne, azt kell tennem nekem is, a ki önmagam birája vagyok, vagy hitvány nyomorúlt! Látod, szerencsétlen, látod, ezt kiáltja a lelkiismeretem. Nem, én nem akarok félig becsületes lenni, mert ha mindenben nem

vagyok teljesen becsületes, akkor egészen becstelen vagyok. Ah! a dolog nagyon világos; semmi sem világosabb mint a kötelesség!

Ángela. De ha ez nyivánosságra jut, akkor a herczegné nem egyezik belé?

Lorenzo. Nem, nem; hisz már mondtam.

Ángela. Ah; Lorenzo, Lorenzo; te lehetsz bölcs, moralista, tudós, becsületes ember ... lehetsz tökéletes hitvány gondolkozó gép ... lehetsz minden, minden, csak egy nem: atya!

Lorenzo. Őrültté akarsz tenni, és ezt el fogod érni.

Ángela. Már az vagy.

Lorenzo. Az vagyok! ...

Ángela. Az, és gondold meg, hogy még nem értél az örvény legmélyére. Hallgass meg, hiszen tudok gondolkozni, végre is nőd vagyok. Kimondod a teljes igazságot?

Lorenzo. A teljes igazságot.

Ángela. Az emberek itélőszéke előtt.

Lorenzo. Az isteni előtt hiába mondanám, mert az e perczben már itélt kettőnk felett.

Ángela. Érts meg, Lorenzo. Azt akarom kérdeni, hogy azt, a mit az előbb beszéltél, elmondod-e a bírák s mindazok előtt, a kiknek át kell venni javaidat és átszolgáltatni a jogos tulajdonosoknak.

Lorenzo. Igen, mindazok előtt.

Ángela. És elmondod az egész történetet?

Lorenzo. El kell mondanom.

Ángela. Nos, várj. Azt is ki kell majd nyilvánítanod, hogy az az asszony, dajkád, Juana anyád volt.

Lorenzo. Ily módon fogom lemosni a foltot, melyet egy igazságtalan ítélet ejtett rajta. Már magában ez az egy dolog is elég volna, hogy a hallgatás, melyet tanácsolsz, bűn legyen.

Ángela. Ez már magában elég, hogy kötelességed legyen a hallgatás. Hát nem látod-e, szerencsétlen, hogyha Juana ártatlan a bűnben, melylyel vádolják, akkor egy más, nagyobb bűnben vétkes. A társadalmi állás bitorlásában! Ezt te jól tudod. Megcsalni egy családot annyi, mint meggyalázni és tönkre tenni azt; elragadni egy roppant vagyont törvényes birtokosaitól sokkal nagyobb bűn, mint egy medaillont venni fel a földről, s a törvénytelen származást egy becsületes név alá csempészni annyi, mint hermelinpalástba bujtatni a vétek undokságát! Ha Juana anyád, akkor Juana mindezt elkövette és negyven esztendőn át palástolta e bűnöket!

Lorenzo (eltávolodva Ángelától, mindkét kezével a fejét szorongatja). Az Istenért hallgass, hallgass!

Ángela. Én is ezt kérem tőled: hallgass!

Lorenzo. De hisz anyám!

Ángela. És mit tesz az? Ki áldozza föl az ártatlan leányt azért, hogy kimélje a vétkes anyát? Nem előbbre valók-e az isteni törvények mint az emberiek? Nem első-e a jog, a kötelesség, az igazság? Nem kell-e a lélek tör-

vényeinek a test gyöngeségei fölött győzedelmeskedniök?

Lorenzo. Igazad van; de mégis lázban beszélsz. (Mintegy menekül Ángela elől.)

Ángela. Miért? Látod, mily gyöngévé lészsz te is. Nem azt parancsolja e ez a te kötelességed, hogy engedd meghalni leányodat? Jó, tehát haljon meg. Nem azt parancsolja-e, hogy te magad hurczold a haldoklő Juanát a tömlöczbe? Hát hurczold oda a szegény öreg asszonyt. Látod, nekem is megvan a magam logikája.

Lorenzo. Pokoli logika!

Ángela. Hát a tied milyen égi sphærából való?

Lorenzo (mintegy menekülve Ángela elől). Hagyj el ... hagyj el ... nem bírom ki tovább. Inésem, édes leányom! Anyám!.. Mit vétettem neked, Ángela, hogy így gyötörsz? (Majdnem eszméletlenül rogy az asztal melletti székre.) Oh a fejem, a fejem ég!

Ángela. Lorenzo ... Lorenzo! ... (Gyöngédséggel.)

Lorenzo. Igen, igazad van ... Igen; szegény bolond vagyok ... Tudom is én, mit kell cselekednem? ... Mindenütt sötétség! Melyik az igazság? Melyik a hazugság?

Ángela (félre). Nagyon kegyetlen voltam, de megmentettem leányomat; hallgatni fog. (Don Lorenzo félig eszméletlenül a székben ül; karjával az asztalra támaszkodik és kezeibe rejti arczát. Ángela szerető gonddal közeledik hozzá és nyájasan beszél vele.) Lorenzo, bocsáss meg.

Lorenzo. Az Istenért, távozzál, távozzál!

Ángela. Meg akartam mutatni neked az ör-

vényt, a melybe zuhantál; meg akartam menteni Inésemet, meg akartalak menteni téged is a saját eszelősségedtől!

Lorenzo. Jól van, jól van, Ángela.. értem... de hagyj el...

Ángela. Megbocsátasz?

Lorenzo. Megbocsátok... és szeretlek... Szegény Ángelám, te is szenvedsz! De hagyj most magamra... egyedül akarok lenni.

Ángela. Tehát jó: megyek; de ne essél kétségbe; majd találunk módot a menekülésre. Megmondom Inésnek, hogy látni óhajtod. Nem akarod őt szivedhez szoritani?

Lorenzo. Ha ő akarja... (Alázatos hangon.)

Ángela. Tehát várj meg, majd hívlak, és ott, szegény leányunk mellett, egyesült akarattal majd meglátod, hogy győzedelmeskedni fogunk a végzeten, a mely reánk súlyosodott.

Lorenzo. Igen, győzedelmeskedni fogunk, igen... győzedelmeskedni fogunk... (Ismétli, a mit hall, a nélkül, hogy tudná, mit mond.)

Ángela. Isten veled... és ne haragudjál reám.

Lorenzo. Haragudni!... Reád!

Ángela. Isten veled!

V. JELENET.

Don Lorenzo. Mélyen levert arczczal az asztal mellett ül. A kandallóban vöröses fénynyel ég a tűz. A szobát nagy árnyékok lepik el, melyek phantastikus módon vetődnek a függönyökre. Hosszú szünet.

Lorenzo. Már egyedül vagyok. Mennyi árny mindenfelé! Mily halványan ragyog ez a fény! Annál jobb: nőjjön az árnyék, jöjjön a sötétség! A sötétségben világosabb lesz lelkiismeretünk. Akarom a jót, de nem tudom, hol van; akaratom erős, de elmém homályos. A sötét éjtszakából, a melyben vagyok, három név ragyog felém. Ángela, Juana, Inés! Sorsom a kalváriára vezet és én panasz nélkül hordozom fájdalmaim keresztjét. De ti, de te, édes Inésem, miért kell nektek előttem mennetek, hogy könnyetekkel áztassátok az utat, a melyet véremnek kell megfesteni? Én magam... legyen; de ti, ne! Ah, Istenem! Menynyire elhalványul lelkiismeretem tiszta fénye, mennyire gyöngül akaratom, mennyire hatalmába ejt a kétségbeesés! Én törekszem a jóra, és te benned keresem azt. Uram! jövel, én hivlak! Ti árnyékok, melyek körülvesztek; tér, melyben fájdalmasan küzködöm; idő, mely nékem gyötrelmek örökkévalósága vagy, és te, fenséges csönd, a mely résztvevően hallgatsz, hivjátok mindnyájan Istenteket, mert az én hangom nem ér föl

hozzá! Mondjátok meg neki: nem akarom, hogy leányom meghaljon, hogy távolítsa el az ő ajkaitól a keserűség kelyhét, hogy hadd üríthessem ki azt egymagam az utolsó csöppig! Én, az egészet!... Ne ő! Oly szép, oly jó, oly tiszta!.. Ne ő, ne ő, Istenem! (Fejét az asztalra hajtja és keservesen sír. Szünet.)

VI. JELENET.

Lorenzo, Juana a baloldali ajtóban megjelen és megáll.

Lorenzo. Sötét felleg borult szememre. (Szünet.) Csak álom volna minden? Nem: ott benn Juana, és a bizonyíték, a bizonyíték . . . (Kinyitja az asztalfiókot és egy borítékot vesz ki) a bizonyíték itt van. Oh, nem álom. Könyörtelen és rettentő valóság. Már százszor elolvastam és nem tudok betelni olvasásával. «Szerettelek mint gyermekemet, bár nem voltál a miénk . . . » Bár nem voltál a mienk! . . .

Juana (félre és figyelve reá). Olvas... olvassa annak levelét, a kit anyjának tartott. Anyja én vagyok, senki más, én! én! (Noha megerőltetésébe kerül, nehány lépést tesz előre.) Milyen mély bánat borong a homlokán! Szemében könny csillog? Az ő szemében? Nem tudom. Tán az enyémben, a melylyel nézem őt. Vagy az én szememben, vagy az övében: mert valahol könnyeket látok. (Itt néhány lépést tesz előre) Sír?

Miért? Mert anyja vagyok? Sajnálja tán, hogy én vagyok az anyja? De miért sajnálná, ha rajtakívül senki más nem tudja titkomat és én nemsokára meghalok? Igen, meghalok, nagyon hamar. Az örök hideg éjtszaka megfagyasztja testemet: valami nagy sötétség borúl reám. (Még egy lépést tesz, ingadozik és az asztalhoz támaszkodik, hogy el ne essék. Don Lorenzo feléje fordul.)

Lorenzo. Juana!

Juana. Mindig ez a név!

Lorenzo. Anyám!

Juana. Bánt, hogy az vagyok, jól látom.

Lorenzo. Hogyan gondolhatsz rólam ilyesmit!

Juana. Ha nem is bánt, de szégyenled, hogy anyád vagyok.

Lorenzo. Szégyenleni én? Holnap már az egész világ tudni fogja, hogy fiad vagyok.

Juana. Holnap! Mit akarsz tenni? Hallásom már gyönge és bizonyosan nem jól értettem, a mit mondtál! (Rémülettel.)

Lorenzo. Rosszul mondtam. Nem holnap. Előbb távoznod kell Spanyolországból, és mikor már biztos helyen lészsz, mert az emberek igazságossága némelykor nagyon kegyetlen, akkor fenhangon fogom hirdetni a valóságot; elvetek magamtól egy nevet, a mely nem az enyém, és visszatérítem a bitorolt javakat. El van határozva.

Juana. Jézusom!

Lorenzo. És aztán Ángelával és szegény leányommal utánad megyünk.

Juana. Te a nyomorban, te a becstelenségben, te azzal a névvel, a melyet a gyalázat beszennyezett? De hát miért? Miért? . . . Ki kényszerít erre? Beszélj, fiam, mert megőrjitesz. Ki?

Lorenzo. Az én lelkiismeretem és a te vétked, anyám.

Juana. De hát fel akarod tárni az igazságot?

Lorenzo. Miért tártad fel te énnekem? (Haraggal.) Ha semmit sem tudtam volna . . . nem kellene most halálba űzni a leányomat!

Juana. Miért? . . . És még kérdezi! És nem látja be, miért! Hálátlan! (Kezе közé rejti arczát és keservesen sír.)

Lorenzo. Anyám!

Juana. Feltártam az igazságot, mert éreztem a halál lehelletét, mert meghalok . . . és előbb meg kellett tudnod, mit tett boldogságodért ez a szegény asszony. Aztán azt akarta, hogy legalább egyszer anyádnak szólítsd. Csak ezért . . . semmi egyébért, csak ezért . . . mert szivemből ki akart törni valami és addig fojtogatott, a míg végül nem tudtam visszatartani és ki kellett mondanom, hogy a fiam vagy!

Lorenzo. Értelek, anyám, és nem vádollak.

Juana. De úgy-e nem fogod megtenni, a mit mondtál, nemde? Becstelenséget követnél el családoddal szemben, kegyetlenséget egy szegény öreg asszony iránt!

Lorenzo. Kegyetlenséget igen, becstelenséget nem; mert ezzel a kegyetlenséggel épen a becstelenséget törlöm el . . .

Juana. Lorenzo!

Lorenzo. Bocsáss meg.

Juana. Azt mondod, hogy becstelenséget követtem el? (Megdöbbenve.)

Lorenzo. Semmit sem mondok.

Juana. De érted tettem, . . . érted . . . érted, fiam! (Mindinkább elhaló hangon. Don Lorenzo néma, sötét marad és nem is fordúl anyja felé.) Érte tettem, Istenem és ő így hálálja meg! Lorenzo!

Lorenzo. A bűn nem diadalmaskodhatik. A jogtalanság művének önnön súlya alatt kell romba dőlnie. Áldozatom lemossa bűnödet.

Juana. Lorenzo!

Lorenzo (a világossághoz közeledik, kezébe nyomja a levelet és arra kényszeríti, hogy olvasson.) Mi van itt írva?

Juana. «Bocsáss meg nekem és ihlessen Isten.» (Leül és nagy erőfeszítéssel olvas.)

Lorenzo. Nos, anyám, én megbocsátottam neki és ihletet kértem az égtől: könyörgésed hasztalan.

VII JELENET.

Juana és don *Lorenzo; Angela* jobbról.

Ángela. Lorenzo, Inés hív. (Ugyancsak a jobboldali ajtóból, a nélkül, hogy belépne a szobába.)

Lorenzo. Ő! . . . Leányom! . . . Igen, megyek . . . Bocsáss meg, anyám, rögtön visszajövök.

Juana (halk hangon feltartóztatja). Már látom, hogy megvetsz, már látom, hogy gyűlölsz . . .

Lorenzo. Anyám!

Juana. De nem én értem, hanem ő érette, a leányodért . . . (Felegyenesedik) könyörgök!

Lorenzo. Még ő érette sem! (Kétségbeesetten.)

Juana. Ah! (A székbe rogy és kezével eltakarja arczát. Lorenzo és Ángela távoznak.)

VIII. JELENET.

Juana, kezében a papirossal.

Juana. Még ő érette sem! (Zokog.) Áldozd föl magadat, Juana, gyermekedért; mondj le szerető gondjairól; szaggassa meg kebledet a fájdalom, mikor látod, hogy ő más asszonyt csókol és mást nevez anyjának; fojtsd vissza szivedbe a keserüség könnyeit, míg ki nem csordulnak; égesd homlokodra a becstelenítő szégyen bélyegét; legyen osztályrészed húsz éven át fájdalom és nyomor, mondj le minden boldogságról és vigaszról, csakhogy őt távolról kocsijában magad előtt elmenni láthasd. Oh, Istenem, . . . meghalok! (Szünet; aztán kissé összeszedi magát.) Többet . . . még többet . . . Te, szegény Juana, szenvedd el mindezt, csak tedd őt

gazdaggá, híressé, jóvá, és a halálod órájában jelenj meg előtte, csupán azért, hogy egy csókot kérj tőle, csupán azért, hogy azt mondja neked: «mily jó vagy, mennyire szerettél!» . . . és ő nem mondja ezt, semmit sem mond, csak komoran s szigorúan tekint reád . . . azt mondja, hogy becstelenséget követtél el . . . hogy neki kell a te vétked szennyét lemosnia . . . hogy a mit tettél, a te áldozatod . . . a jogtalanság műve! . . . A jogtalanság műve! . . . Ah, Lorenzo, fiam! . . . miért vagy oly kegyetlen? Miért dobod el magadtól mindazt, a mit boldogságom árán adtam neked? . . . Gondold meg, mennyi könnyembe került! (Hangot változtat és a kétségbeesés erőfeszítésével felkel és a szin jobb oldalára megy.) És az én önfeláldozásom hiába való volt! És én elvesztettem boldogságomat és elveszítettem őt! Oh én esztelen, én önző! Mért mondtam meg neki az igazat? (Szünet.) De nem . . . ennek nem szabad megtörténnie; nem szabad megtörténnie; a jogtalanság műve még nem dől romokba, szegény álmodozó te! Mindent eltagadok! (Elhaló hangon.) Boldog és gazdag lészsz akaratod ellenére is. Isten kezembe adta az egyedüli bizonyítékot. (Karját az asztal felé nyujtja, a melyen a levél fekszik.) Igen, igen; anyja és leánya fogják megmenteni; mily különös találkozás! . . a leány elhívja őt, távozni készti, én meg maradok . . . Ah . . . Használjuk föl azt a kevés erőt, a mely még megmaradt. Most lassanként közeledem és az árny leple alatt . . . Épen ily sötét volt

akkor éjtszaka is, mikor az asszonyom ágyamhoz lépett és azt susogta fülembe: akarod-e, hogy fiad gazdag és boldog legyen? Én eleinte haboztam... majd azt mondtam, hogy: igen!... És most, most is azt mondom, hogy: igen! (Az asztalhoz ér. Szünet.) Lorenzo jön? (Figyel.) Igen, azt hiszem, már jön... És kérni fogja a levelet, mint az előbb!.. Tehát... tűzbe vele... (Menni akar, de nem tud.) Hallom a hangját!.. erőm elhagy... nem marad időm! Mindjárt itt lesz! Nem... mégsem adom neki... Most megint az én hatalmamban van... Ah! tudom már, tudom már... Üres lapot teszek a borítékba, hogy hirtelen ne vegye észre... (Megteszi, a mit mond.) A jogtalanság művének nevezi Lorenzo! Szegény fiam! némelykor oly ártatlan, mint egy gyermek! Így... így... Most megvan... ezt pedig a tűzbe! (A papirost a lángokba dobja és lehajlik, hogy lássa, mint ég.) Már lángol! Fénye bevilágítja hajdani urnőm arcát. (A falon függő arczképre néz.) Lám, lám, már elhamvadt és ez volt az egyedüli bizonyíték. Az egyedüli? Nem, maradt még egy, mert én még élek, de nem sokára én is elhamvadok... (Szünet.) Most... megyek.. (Néhány lépést tesz.) Istenem, nincs erőm... (Erőlködik és még néhányat lép.) De megmentettem őt... gazdag... boldog lesz... Nem látok... nem látok... Ez a fény kialszik... Vajon csak ez a fény vagy az én szemem világa? (Az asztalhoz közeledik, kezébe veszi a gyertyát és indulni akar.) Világosságot!... Világosságot!... Merre van a szobám? Sötétség!...

Mindenütt sötétség... Jaj nekem!.. Istenem!.. Nincs erőm ... nincs erőm! (Leejti a gyertyát; a szobát csak a kandalló vöröses lángja világítja be. Juana szintén az asztal és a kandalló közé esik.)

IX. JELENET.

Juana, Lorenzo, Inés, Ángela és *A herczegné.* A négy utóbbi jobbfelől jön. Lorenzo mintegy fut leánya elől, a ki az ajtóban megáll. Fehérbe van öltözve; mögötte és a függönyöktől félig eltakarva Angela és a herczegné.

Lorenzo (a szín közepére megy). Ne többet! Ne többet! Ez az utolsó megpróbáltatás. Igen, az utolsó, de jaj nekem, minden akaratom ingadozik ...

Ángela (félre Inéshez). Kövesd, ne hagyj el; engedni fog.

Inés. Miért futsz előlem, atyám? (Néhány lépést tesz előre, mögötte Ángela és a herczegné. Ennek a jelenetnek meg kell adni a maga teljes phantastikus jellegét, hogy a hatás megfelelejen a dráma eszméjének. Lorenzo a szín előrészének közepén áll, és állapotával, mozdulataival, beszédmódjával egyaránt jelzi, hogy az utolsó, kétségbeesett harczot vívja önmagával. Inés szép, költői, és lassan atyjához közeledik; Ángela és a herczegné, feketébe öltözve, folyton nyomon követik és biztatják arra, a mit mondania kell. Juana agonizál. A szobára árnyék borul; a kandalló fénye megvilágítja Inést.)

Lorenzo. Amott a kisértés! De milyen szép!

Az isteni szépség dicsfénye övezi körül! Az egyedüli fény annyi árny közepett.

Ángela (félre leányához). (Látod? Már nem képes ellenállni . . . Kérd, kérd . . . Inésem!)

Inés (előre jön). Jőjj karjaimba!

Lorenzo (hátrál). Jaj nekem, ha karjait gyöngéd füzér gyanánt reám fonja!

Juana (félre, elhaló hangon). Füzér . . . Igaza van . . .

Inés. A szent Istenre, atyám, a szeretetre, melyet irántam érzesz, a könnyekre, melyek e szemekből omlanak, a melyeket kicsiny koromban annyira szerettél és oly sokszor csókoltál! (Arczához emeli kezét, aztán visszavonja és atyjának nyujtja csókra.) Nézd, nézd, mint omlanak a könnyeim! Ujjaim omlásuk közben felfogja őket, s ha csókolod kezemet, ajkad érezni fogja keserűségüket.

Lorenzo. Igen, megcsókolom . . . megcsókolom . . . de jaj, ha az én könyüim közül csak egy is elvegyül a tiéiddel.

Juana (félre). Mintha én is feneketlen örvénybe készülnék hullani . . . De előbb . . . előbb . . . meg akarom csókolni a fiamat.

Inés. Atyám! (Lorenzo hátrál. Inés, Ángela és a herczegné követik.)

Ángela. Lorenzo!

Juana. Azt mondta valaki: Lorenzo! Ott . . . ott . . . látok valamit . . . (Előrelép.)

Lorenzo. Nem . . . nem . . . ezerszer is nem . . . Le akartok aljasítani!

Inés. És te atyám, — ki hinné! — halálomat

akarod! Különben miért elleneznéd szerelmemet, melytől életem függ.

Lorenzo. Én, Inésem . . . nem . . . a herczegné . . . a herczegné.

Ángela. Nem úgy van. A herczegné enged.

Lorenzo. Ah! s a föltétel: becstelenség!

Herczegné. Nem úgy van, Inés, a föltétel: a titoktartás.

Inés. Hallod-e, atyám?

Lorenzo (lerázza őket és elválik tőlük; hátrál). Mindenütt oly hangokat hallok, melyek lelkiismeretemet ostromolják!... Mindenütt árnyakat látok, melyek a sötétségbe üldöznek! Kisértésnek szülöttei, távozzatok tőlem!... Távozzatok, az Istenért, mert bármily erősen gyötritek is szivemet, arra gyöngék vagytok, hogy megtörjétek akaratomat!

Juana. Az ő hangja!... Lorenzo!... Lorenzo!... (Hozzáér és megcsókolja.)

Lorenzo. Anyám! (Szintén megcsókolja.)

Inés (Ángelába kapaszkodik). Micsoda hang ez? Ki ez az asszony? Mily árnyék kelt ki a sötétségből, hogy körülfonja karjaival atyámat? Félek!

Lorenzo. Juana! Anyám!

Inés. Anyja! Miért nevezi anyjának?

Lorenzo. Mert anyám és mert . . . ezt ki kell mondanom.

Juana. Én! Az ő anyja én! Jézusom, mily gondolat!... Bár az volnék!...

A herczegné. Hallja, hallja, mit mond?

Ángela. Tagadja!

Lorenzo. Az vagy! (Dühösen.)

Juana. Ah . . . szegény Lorenzóm! (Kényszerült nevetéssel.) Kedves gyermekem! (Ezt a fülébe sugja és megcsókolja.)

Lorenzo. Tulajdon édes anyádra kérlek, ismételd hangosan, a mit most a fülembe sugtál!

Juana. Én . . . sugtam . . . Ugyan mit? Hogy az ő anyja volnék. Ah! milyen boldogság volna az!

Lorenzo. Ah! . . . Tagadod? (Dühösen.)

Ángela. Lorenzo!

Lorenzo. Tagadod, hogy anyám vagy. (Növekvő dühhel.)

Juana. Tehetek-e másképen?

Lorenzo. Megtagadtál születésemkor és most megtagadsz halálod órájában is! (Borzasztó kétségbeeséssel.)

Juana (megöleli Lorenzót és oly szoros csoportot alkot vele, hogy a sötétségben lehetetlen felismerni, vajon ölelkeznek-e, avagy Lorenzó dühében szoritja-e magához). Szivem gyermeke! (Haldokló hangon, a fülébe sugja.)

Lorenzo. Ezt . . . ezt! . . . (Őrjöngve.)

Juana. Meghalok!

Lorenzo. Nem, anyám!

Herczegné. Az ég Istenére, ez az ember megöli! . . . Segítség! (A jobbfelőli ajtó felé szalad.)

Ángela. Eduardo! . . . Tomás!

Lorenzo. Anyám! . . . Anyám! . . .

Juana. Nem így . . . Istenem, nem így!

X. JELENET.

Lorenzo, Ines, Juana, Angela, A herczegné, Tomás, Eduardo. A két utóbbi világossággal jő. Mind Lorenzóhoz futnak és el akarják választani Juanától.

Tomás. Mi az? Mi az?

Lorenzo. Anyám! Bocsáss meg, bocsáss meg! Ha nem akarod, hát nem nevezlek anyámnak, oh anyám! . . .

Juana. Is . . . ten . . . ve . . . led . . .

Lorenzo. Juana!

Juana (borzasztó erőfeszítéssel felemelkedik, aztán a Juana szótól szivén találva, a földre rogy).

Tomás. Meghalt.

Lorenzo. Nem, . . . ez nem lehet! (Megöleli anyját.) Hogy megöljem, anyámnak neveztem . . . és az utolsó szó, a mit ajkaimról hallott, ez volt: Juana! Ah, Istenem! Istenem! Miért bünteted őt így és miért hagysz el engem?

HARMADIK FELVONÁS.

A díszlet ugyanolyan, mint az előbbi két felvonásban.

I. JELENET.

Tomás; majd egy *Inas.*

Tomás. Minden csöndes. Nem hallatszik sem az Inés sirása, sem a Lorenzo haragjának bősz kitörése. Csönd van, mely vihar közeledtét jelzi. (Szünet.) Vannak pillanatok, a melyekben kételkedem és ingadozóm. Ő ... ő ... az én jó barátom, szegény Lorenzóm ... Ez a gondolat perczig sem hagy nyugodni. Különben nemsokára megtudjuk az igazat; addig bátorság; tegyük meg e sorssujtotta család iránt tartozó szent kötelességünket.

Inas. Egy úr és két ... nem tudom ... azok is urak-e ... ámbár a ruhájok ... Szóval egy úr ezt a névjegyet küldi önnek és mindhárman odakünn várnak.

Tomás (megnézi a névjegyet). Ah, Bermúdez, az orvos! Bocsássa be . . . bocsássa be . . .

Inas. És a másik kettő?

Tomás. Várjanak. (Az inas távozik.) Mennél inkább közeledik a pillanat, annál inkább növekedik aggodalmam és kétségem. Szegény Ángela, mily csapás! Szegény Inés! . . . Mily nagy fokú ideges izgatottságban szenved ez a szerencsétlen leány! S mily tisztán lát! Mily világosság van az itéleteiben! Senki sem mondta meg neki, mi történik . . . és azt hiszem, . . . mégis mindent tud; és a mit nem tud, azt kitalálja és sejti azt, a mit ki nem talál! Nem: ez a helyzet tarthatatlan; nézzünk szemébe a valóságnak, bármily szomorú legyen is.

II. JELENET.

Tomás és *Bermúdez orvos*; utána az őrültek házából két őr, a kik tisztességesen vannak öltözve, de arczvonásaik és modoruk mutatják, hogy nem azok, a miknek látszanak.

Tomás. Orvos úr! . . . (Elébe siet és kezet nyujt neki.)

Orvos. Don Tomás! . . .

Tomás. Most is olyan pontos, mint mindig. . .

Orvos. Nem, most kissé előbb jöttem . . . hogy időm maradjon ezt a két embert elhelyezni.

Tomás. Értem, értem.

Orvos. Úgy öltöztettem fel őket, hogy don

Lorenzo semmit se vegyen észre . . . mivel csak afféle előzetes óvintézkedésekről van szó . . .

Tomás. Helyes, helyes, okosan kell eljárnunk e dologban. Dühös rohama, mint mondtam önnek, csak egy volt, a mult éjtszaka. Lehetséges különben, hogy én tévedek.

Orvos. Nagyon örvendenék . . . és ön is nagyon örvendene.

Tomás. Már azt sem tudom, mi történik velem. Az ön tudományának, gyakorlottságának, mély belátásának kell bennünket a kétségtől megszabadítani.

Orvos. Ön hizeleg. Olyan ember is, mint ön . . .

Tomás. Reám ne számítson, orvos úr; én nem vagyok most jó semmire sem; én illetéktelennek jelentem ki magam; legjobb barátomról, úgyszólván testvéremről van szó. Különben mindig is azt hittem . . . Ön ismeri iskolámat: a józanság és őrültség között nincs elválasztó határvonal.

Orvos. Természetes, természetes, minden tudósnak rendszerint van valamije . . .

Tomás. Az agy ingerlése túlmegy bizonyos határon . . . és . . .

Orvos. Úgy van. Majd meglátjuk, majd meglátjuk, mit tehetüek don Lorenzóért. Hát e két emberrel mit csináljunk?

Tomás. Könnyű lesz valami ürügyet kitalálni; azt mondjuk majd, hogy tanuk . . . vagy hogy a közjegyzővel jöttek . . . Valami ilyesmit. . . Sze-

gény Lorenzo nincs olyan állapotban, hogy ügyet is vethessen ilyesmire.

Orvos. És hol várjanak?

Tomás. Itt benn. (A baloldali ajtóra mutat.)

Orvos (a háttér felé megy). Hej, Braulio! (A két őr belép és ügyetlen, esetlen mozdulataikkal elárulják kilétüket.)

Tomás. Menjenek ebbe a szobába. Ha szükségem lesz önökre, szólni fogok. Addig is viseljék magokat csendesen. (A két őr köszön és balfelől elmegy. Mióta Juana meghalt, don Lorenzo nem volt ebben a szobában. (Bermúdezhez.) Mindazáltal bezárom az ajtót is . . . (Bezárja az ajtót.)

Orvos (óráját nézi). Rögtön visszatérek; még mielőtt a közjegyző megérkezik, itt leszek. Itt közelben van egy kis dolgom.

Tomás. Beteghez megy?

Orvos. Igen, egy nagyon érdekes őrültségi esetem van. (Ángela a fenéken bejön és Bermúdez láttára megáll.) A felesége? . . . (Félre Tomáshoz, tekintetével Ángelára mutatva.)

Tomás. Igen, a felesége. Ne szóljon hozzá.

Orvos. A viszontlátásra. (Félre don Tomáshoz.) Asszszonyom . . . (Köszön. A háttér felől el.)

III. JELENET.

Ángela és *Tomás*. Ángela tekintetével követi Bermúdezt, aztán ama szoba felé néz, melybe a két őr lépett be.

ÁNGELA. Ki ez, a ki elment? Ki az a két ember, a ki vele jött?

TOMÁS. Legyen nyugodt, Angela. Majd minden rendbe jön. Ez elővigyázat, a melyre azonban szükség van, mert ki tudja? Lehet, hogy Lorenzót ismét roham fogja el, mint a multkor . . . és az önök, sőt az ő érdeke is . . .

ÁNGELA. Nem, Tomás, ne mondja ezt.

TOMÁS. Nem emlékszik, Ángela, mily őrjöngve szorította karjai közé a szegény Juana haldokló testét? Most, hogy senki sem hall bennünket, bizalmasan elmondhatom: én azt hiszem, ő volt döntő oka . . .

ÁNGELA. Tomás! Tomás!

TOMÁS. Legalább is siettette halálát; és nem hallotta-e ön is, a mint deliriumában önnön magát vádolta? Ne hitegessük magunkat csalóka reményekkel: a roham az őrült . . .

ÁNGELA (sírva). Lorenzo! Lorenzóm!

TOMÁS. A válság ismét beállhat, mert ma . . .

ÁNGELA. Igen, tudom mi a szándéka . . . Jaj, Tomás, mily szerencsétlenek vagyunk! Mily szerencsétlen az én szegény Lorenzóm!

Tomás. Mit csinál most?

Ángela. Nagyon nyugodt: ír, sétál... Inéssel és velem akar lenni, mintha borzadna a magánytól. Az előbbi szomoruan, de szeretettel rám nézett, homlokon csókolt és így szólt: «Szegény Ángela!»

Tomás. Nem kell neki ellentmondani.

Ángela. Nem is mondunk, uram; mindent ráhagyunk.

Tomás. És makacsul megmarad szándéka mellett?

Ángela. Fájdalom, igen, uram! Koronként megkérdi, hány óra van; türelmetlenkedik, hogy a közjegyző még nem jön és tompa hangon mormolja: «ha mindjárt az egész világ ellenére is, de teljesítenem kell kötelességemet.»

Tomás. Micsoda ember! micsoda jellem!

Ángela. Don Tomás, az Istenre kérem, ne áltasson. Ön azt hiszi, hogy don Lorenzo?... Nem bírom, nem bírom kiejteni azt a borzasztó szót.

Tomás. Még semmit sem hiszek. Majd meglátjuk Ángela; majd meglátjuk, kedves barátnőm. Épen azért, hogy egyszer s mindenkorra megszabaduljunk ettől a türhetetlen aggodalomtól, elhivattam Bermúdez orvost, a ki első rangú tekintély.

Ángela. De lehetetlen!... Ha mondom, hogy lehetetlen!...

Tomás. Bárcsak igaza volna, s nem is szabad elvesztenünk a reményt; de hogy lehetetlen?... Ah, az emberi elme olyan gyarló!

Ángela. Az én drága férjem! Nem . . . nem akarom . . . nem szabad megtörténnie! (Kétségbeesetten.)

Tomás. Kedves Ángela, bátorság; már csak annak a szegény leánynak, Inésnek a kedvéért is. És még ki tudja? Majd meglátjuk, Lorenzo mily magyarázatot ád s mily bizonyítékokat mutat fel.

Ángela. Mily bizonyítékokat mutathat fel a szerencsétlen, a mikor magától a haldokló Juanától hallottam, a mint egyre ismételte: «nem . . . nem . . . vagy a fiam», miközben ő őrjöngve küzködött vele, hogy azokról a már úgyszólván halott ajkakról egy lehetetlen vallomást csikarjon ki, s «anyám»-nak nevezte a tébolyodás éles sikoltásával! Ne vigasztaljon, hiábavaló minden; tudom, hogy szerencsétlenségünk kikerülhetetlen.

Tomás. Tartok tőle.

Ángela. És hogyan fogadta a herczegnét? Ő, a ki mindig oly udvarias, mindig oly kedves...

Tomás. Igaza van; az nap világos lett előttem minden, de senki sem tud belényugodni a végzetbe, a mely oly hirtelenül sújt le.

Ángela. És a ki úgy imádja leányát, a mint ő Inést, teheti-e azt, a mit most akar tenni?

Tomás. Nem Ángela, nem, hacsak eszét nem vesztette.

Ángela. És elmondott Bermúdeznek mindent?

Tomás. Mindent nem, de eleget arra, hogy véleményt mondhasson.

Ángela. És mi a véleménye?

Tomás. Ön előtt nem titkolhatom . . .

Ángela. Hasztalan volna, don Tomás, hasztalan . . . Hisz jól tudom, hogy nincs mentség!

Tomás. Kellő gondozás mellett van; ha elválasztják őt azoktól, a kik épen azért, mert oly nagyon kedvesek előtte, folytonos jelenlétökkel ingerlik túlzott érzékenységét . . .

Ángela. Don Tomás!

Tomás. Spanyolország vagy a külföld valamely gyógyintézetében . . .

Ángela. Mit . . . mit . . . mit akar mondani? . . Elválasztani tőlünk? . . . Elvinni őt? Őt! Nem, soha, én neje vagyok! Ebbe nem egyezem bele!

Tomás. Inés jelenléte fokozza őrjöngését.

Ángela. Leányának távolléte pedig halála lesz.

Tomás. Karjai között fojtotta meg azt a szegény asszonyt is.

Ángela. Nem, Tomás, nem; ebben nincs igaza. Lorenzo karjai között nem forog veszélyben a szegény Inés. A leánya!

Tomás. Ő azt hitte, hogy Juana az anyja.

Ángela. Nem lehet, Tomás, nem lehet. A helyett hogy így gyötör engem, miért nem keres inkább enyhülést gyötrelmeimre?!

Tomás. Ángela!

Ángela. Igaz, kedves barátom, hogy az én fájdalmamra nehéz vigaszt találni!

Tomás. Minden emberi fájdalomnak akad vigasztalása, bármily nagy legyen is az.

Ángela. Az enyémnek soha.

Tomás. Inkább mint bármely másnak. Ha nem hiszi, hát vitassuk meg a dolgot hidegvérrel.

Ángela. Ah . . . hidegvérrel, mikor vérem lázban ég?

Tomás. Hallgasson meg. Ha az, a mit Lorenzo állít, igaz volna, ha döntő bizonyítékokat mutatna fel . . .

Ángela. Akkor az én kedves Lorenzóm nem vesztette volna el az eszét; mi volnánk a vakok és a tévelygők. Oh mily boldog volnék —

Tomás. Ne mondja ezt Ángela . . . hiszen akkor a nyomor, a becstelenség, . . . a halál várakoznék önökre . . .

Ángela. Hallgasson, don Tomás!

Tomás. Azért mondom, hogy a nyomoron kívül a halál, mert Inés beléhalna. Viszont, ha a Lorenzo szerencsétlensége bizonyos . . .

Ángela. Ne folytassa . . . nem akarok ilyenekre gondolni sem.

Tomás. Hát gondoljon Inésre, és tudja meg, Ángela, hogy az ilyen csapás — borzasztó, ha nem is halálos; mert az ifjúságra nézve csak az halálos, a mi feldúlja jövőjét; nem az, a mi a semmiségbe dönti a multat.

Ángela. Az Istenért, don Tomás! . .

Tomás. Lorenzo szerencsétlenségétől függ Inés boldogsága; ne feledjük ezt!

Ángela. Legyen meg az Isten akarata, de ne ébreszszen bennem olyan gondolatokat, a melyek inkább megrémítenek, mintsem megvigasztalnak.

IV. JELENET.

Ángela és don *Tomás;* don *Lorenzo* jobbról jön.

Lorenzo (félre). De hol hagytam a kulcsot? Ah, a fejem! . . . És mindjárt itt lesz a közjegyző . . . és abba az asztalfiókba tettem a levelet, jól emlékszem; igen . . . két nappal ezelőtt, a mikor anyám . . .

Tomás. Szegény Ángela! Rettenetes a csapás! (Nem veszi észre Lorenzót.)

Lorenzo. De hol a bizonyíték, a bizonyíték! (Nyugtalanul keresi a pulpitus kulcsait az asztalon.)

Ángela. Rettenetes, két örvény között haladni . . . egyfelől Lorenzo . . . másfelől Inés . . . Önnek ad igazat a józan ész.

Lorenzo (haragosan és hangosan). És én elvesztettem!

Tomás (megfordulva és félre). Én is azt hiszem, szerencsétlen!

Ángela. Lorenzo!

Lorenzo. Ah! . . . Itt voltatok? . . . (Gyanus pillantásokat vet rájok, mintha előbb észre sem vette volna őket.)

Ángela. Mit keressz? . . . Majd mi segítünk. (Nyájas gyöngédséggel.)

Lorenzo. Ti? . . Nem. Minek? Csak én magam.

Ángela. De legalább mondd meg, mit vesztettél el?

Lorenzo. Mindent, még enyéim szeretetét is. Láthatod, hogy ennél többet már nem veszíthetek.

Ángela. Nem, Lorenzo, ne hidd ezt.

Lorenzo. Végre ... itt a kulcs ... Hál' Istennek! (Félre, bizalmatlanul.) De hová is tettem ... (Aggódva felnyitja a pulpitust és kezébe veszi a boritékot, melyet Juana hagyott nála.) Ah, ez az!... Szörnyű tehertől szabadultam meg!... (Olvas.) «Lorenzónak.» Ez az a boríték.

Ángela (hozzá közeledve). Megtaláltad, a mit kerestél?

Lorenzo. Meg! (Tomás is hozzá közeledik.)

Ángela. Micsoda papir az? (Don Lorenzo ki akarta venni a levelet a borítékból, de látva, hogy Ángela és don Tomás feléje közelednek, visszateszi a pulpitusba, a melyet bezár és a kulcsot magához veszi.)

Lorenzo. Nagyon fontos. (Némi bizalmatlansággal és gyanusan nézve rájok.) Miért érdekel?

Ángela. Ne haragudjál, kedves Lorenzóm. Bocsáss meg, ha tolakodó voltam.

Lorenzo. Én bocsássak meg! Nekem kell tőletek kérnem a bocsánatot. Miattam, az én hibám miatt lesztek majd boldogtalanok!

Ángela. Ne mondd ezt; soha sem leszünk azok, a míg te boldog vagy.

Lorenzo. És lehetek-e boldog én, ha te nem vagy az, ha az én drága Inésem nem boldog?

Ángela. Ő is az lesz.

Lorenzo. Lehetetlen. Mert tudod, mi a szándékom?

Ángela. Hisz megmondtad. Nem emlékszel?

Lorenzo (Tomáshoz). Hát te?

Tomás. Én is.

Lorenzo. És helyeslitek?

Ángela (nyájasan). Minden helyes, a mit te cselekszel.

Lorenzo (Tomáshoz). Én sem mondok egyebet.

Lorenzo (gondolkozik). Milyen egybehangzó! Tudjátok, hogy elhivattam a közjegyzőt?

Ángela. Tudjuk.

Lorenzo (kettejökre néz). Tudjátok. És tudjátok, hogy formaszerű okiratot akarok szerkesztetni elhatározásomról és lemondásomról?

Ángela. Tudjuk, kedves Lorenzóm.

Lorenzo. A többit aztán a fennálló törvények értelmében intézze el a bíróság. Úgy-e bár?

Tomás. Természetes.

Lorenzo (Angelához). Hát te mit szólsz hozzá?

Ángela (síró hangon). Ha a vagyon, melyet most élevezünk, nem a tied . . . helyesen cselekszel.

Tomás. Ha a név, melyet viselsz, nem a tied, le kell mondanod róla.

Ángela. És mindenesetre a te akaratod törvény.

Lorenzo. De zsarnoki . . . könyörtelen törvény! Úgy-e?

Ángela. Törvény, melyet mint legjobbat tisztelnem kell.

Lorenzo (nyugtalanúl, idegesen, majdnem ingerülten). És nem is állsz ellent? És nem is küzdesz ellene?

Tomás. Viselkedésed becsületes emberhez illő ... Szigorúan véve a dolgot, nem is cselekedhetel másképp.

Lorenzo. Milyen valószínűtlen ez a belenyugvás! Mily különös ez az engedékenység! Mily hirtelen jött ez a változás! Hazudtok! ... Ha mondom, hogy hazudtok! (Dühösen.)

Ángela. Az Istenért, Lorenzo!

Tomás (félre). Ah, nincs többé remény! Az őrültség sötét hullámként árasztja el agyát!

Lorenzo (lecsillapodva). Végre is jobb így. (Szünet. Gyöngéden és Ángelához közeledve.) Hol van Inés?

Ángela. Szegény leányom?

Lorenzo. Csak nem védelmezed én ellenem? De mégis, ez kötelességed. (Gyöngédséggel.)

Ángela. Haj, Lorenzo! Mit tehet ellened egy gyönge asszony? A te akaratodat a küzdelem és a szerencsétlenség csillapítja le: az enyém annyira gyönge, hogy a porig borúl alá...

Lorenzo. Igazad van: akaratom legyőzhetetlen, mikor a kötelesség vezet. És mit szólsz te mindehhez? (Tomáshoz.)

Tomás. Hogy így lesz.

Lorenzo. Így van. (Szünet.) Szegény Ángela!.. És tudod-e, mi tevők leszünk, ha az okirat elkészült és a bizonyítékot átadtam?

Tomás. És van bizonyítékod?

Lorenzo. S te nem tudtad? (Félre, meglepetve.) Tehát arról beszéltek, mikor beléptem. — Igen, van; s bizonyítékom szemmel látható, megdönthetetlen, világos, mint a nap fénye, noha sötét is, mint az éjtszaka és az árulás.

Ángela. Csillapodjál, Lorenzo.

Tomás. És minő bizonyíték az?

Lorenzo. Egy levél anyámtól . . . attól az asszonytól, a ki anyámnak mondta magát.

Ángela (félre). Istenem! Igaz volna-e?

Lorenzo. Ő irta a levelet és sajátkezű aláirása van rajta . . . itt van . . . birtokomban.

Tomás (félre). Ah! Ha így volna . . .

Lorenzo. Tehát mihelyt átadtam a bizonyító okmányt, te (Ángelához), a szegény Inés és én rögtön távozunk e házból . . . e házból, a mely már többé nem a miénk és a melyet mától fogva birtokába vesz a bíróság, mindaddig, míg az Avendaño örökösei nem jelentkeznek. (Fokról-fokra nekitüzesedik.) Mi pedig vagyon és név nélkül, karjaink között egy haldokló leánynyal, mert Inés meg fog halni (Tomáshoz) te mondtad!... egyedül, egyedül és kétségbeesetten távozunk . . . Nem; nem jól mondtam, káromoltam. Távozunk tiszta becsülettel, nyugodt lelkiismerettel, felemelt fővel és Isten velünk lesz. Mit bánom én, ha mindenki elhagy is, a mikor ő velünk marad?

Ángela. Akaratod törvény, Lorenzo. (Megcsókolja.) Az előbb ajkaim mondták; most a szivem ismétli.

Tomás (félre). Ha e bizonyíték valóban létezik . . . akkor ez az ember szent. De haj! ha nem létezik, akkor az én szegény Lorenzóm őrült.

Inas (bejelentve). A herczegné ő kegyelmessége és Eduardo úr.

Ángela. Bocsássa be. (Tomáshoz.) Ön értesítette őket?

Tomás (félre Ángelához). Mult este beszéltem velök. A herczegné megigérte, hogy eljön, és mint látja, meg is tartja szavát.

Lorenzo. Nem fogadhatom őket . . . vagy egyedül akarok lenni, vagy veletek . . . mással nem. Isten veled . . . Angelám.

Ángela. Isten veled, Lorenzo.

Lorenzo (óráját nézve). Mily lassan múlik az idő! (A jobbfelőli ajtó felé indul. Don Tomás elkiséri.) Értesítetted a tanukat? (Mikor az ajtóhoz ért.)

Tomás. Ketten már várnak, a harmadik majd később jön.

Lorenzo. Kicsodák?

Tomás. Nem ismered őket: barátaim.

Lorenzo. És miért nem az én barátaim közül választottál?

Tomás. Azt hittem, az én barátaim egyszersmind a te barátaid is.

Lorenzo (egy pillanatig néz rá). Azok. (Félre.) Ah! Ez az engedékenység! Jobb szerettem volna, ha ellenállottak, ha küzdöttek volna! . . .

V. JELENET.

Angela, A herczegné, Eduardo és *Tomás.*

ÁNGELA. Herczegné . . .

HERCZEGNÉ. Asszonyom! (Szivélyesen üdvözlik egymást.)

ÁNGELA. Ön mindig oly jó hozzánk! . . .

HERCZEGNÉ. Nem tagadhattam meg önöktől az igazi barátság vigaszát e kegyetlenül válságos pillanatban. Isten úgy akarta, hogy különböző módon ugyanaz a szerencsétlenség sujtson mindkettőnket. (Az utóbbi mondatot halkan mondja, Eduardóra mutatva.)

ÁNGELA. De hát mi a neve annak a szerencsétlenségnek, a mely engem sújt? Én nem tudom.

EDUARDO. Eljött a pillanat, a melyben meg kell tudnunk; a neve vagy nyomor, gyalázat és Inés halála, vagy pedig . . .

ÁNGELA. }
HERCZEGNÉ. } Eduardo!

EDUARDO. Bocsáss meg, anyám; ma mindnyájan az igazság kimondásával tartozunk egymásnak. Te mondtad: «Belétörődöm don Lorenzo szerencsétlenségébe, mert szeretlek, mert te szeretsz engem; de soha sem fogok belétörődni nyilvános megbecstelenítésébe; soha, még ha életedbe kerül is.» Életembe; úgy-e így mondtad anyám?

HERCZEGNÉ (szomorú, de erélyes hangon). Így.

Eduardo (Ángelához fordul). Nos, asszonyom, meg kell tudnunk a nevét annak a szerencsétlenségnek, a mely önt sujtja, becstelenség-e avagy őrültség? Ez a probléma, ezt kell megoldani. Ha don Lorenzo igazat mondott, ha esze helyén van, ha döntő bizonyítékokat mutat fel, tartsuk tiszteletben kegyetlen erényét. De ha, a mint én hiszem, és a mint annyi nagyon sok jel majdnem kétségtelenné teszi, örök fátyol borítja elméjét és értelmének világa mindörökre kiapadt: akkor Ángela, — ez szent kötelessége — védje meg a nevet, a melyet visel, védje meg társadalmi állását, vagyonát, sőt magának don Lorenzónak a becsületét is a saját őrjöngése ellen, és — miért hallgassam el, — mentse meg Inés boldogságát és életét. Ne engedje, hogy ily magas érdeket, ily drága dolgokat egy őrült kénye-kedve szerint tegyen semmivé.

Herczegné. Eduardo!

Eduardo. A szó kemény, de ki kellett mondanom. Most meg kell tudnunk, hogy az élet és becsület e harcza, a melybe don Lorenzo sodort bennünket, az-e, a minek látszik, vagy az, a mitől félek; szóval, vajon a könyörtelen tudós áldozata szentség-e vagy őrültség.

Herczegné. Elég, Eduardo. (Ángela a szofára ül és keserűen sir. A herczegné hozzá megy.)

Tomás (Eduardóhoz). E család boldogsága úgy érdekel, mintha a magam boldogságáról volna szó. A mit ön mond, arra már mi is gondoltunk; a

törvény és tudomány majd megoldják a kérdést.

Herczegné. Isten világositsa fel önöket. (Angelához.) Kérem, asszonyom, bátorság, nyugalom. Hol van Inés?

Ángela. Látni óhajtja. (Tomáshoz.) Jöjjön ön is, akarom, hogy ön is lássa. Három nap óta csupán a láz tartja életben... Ah leányom . . . leányom! meghal!

Tomás. Szegény leány! (Ángela, a herczegné és Tomás el.)

VI. JELENET.

Eduardo.

Eduardo. És még kételkednek! Mily vakság! És nem fogják föl, hogy mint a kóbor lovag az igaztalanságok okát, a jámbor don Lorenzo addig kutatta a dolgok értelmét, mig végre elvesztette a magáét, melyet Isten adott neki. Oh ez nem fog megtörténni! Nem szabad megengednem, hogy Inés életét áldozatul dobják oda egy szegény őrült különczködéseinek!

VII. JELENET.

Eduardo, Inés, izgatottan és mintegy futva jön ki a baloldali szobából, a melyben az őrök vannak.

Inés. Miféle emberek azok? Anyám! mondd, kicsodák?

Eduardo. Drága Inésem! Mily sápadt vagy! (Elébe megy.)

Inés. De felelj, kicsodák? Kit várnak? Menjenek el! (Óvatosan a nyitva maradt ajtóhoz közeledik és benéz. Eduardo azon igyekszik, hogy a szín előrészére vonja.) Valami olyan gyászosat sejtek! . . . Atyám . . . hol van az atyám? Őt kerestem és azért jöttem azon a szobán át a szalonba . . . észre vettem azokat az embereket . . . nem akarom őket látni, és még sem tudom elfordítani róluk a szememet.

Eduardo. De mi bajod? . . . Miért futsz előlem? Inés, Inés, hát már nem szeretsz?

Inés (a szín előrészére jön). Szerelmünk! Tudod, hogy életem függ ettől; de haj, Eduardo, Istennek úgy tetszett, hogy rettentő megpróbáltatásnak vessen alá. Te nem érted ezt. Már szerelmed rám nézve a legfőbb boldogság, és szerelmed reménye még nagyobb! Nagyobb, sokkal nagyobb; mert amabban a jelen van, emebben az egész jövő. Hiszen nékem, kedves Eduardóm, remélni: bűn! igen bűn. Képzelhető ehhez fogható kegyetlenség? A mi egyetlen emberi lénytől sincs megtagadva, azt a sors tagadja meg tőlem. Tegnap még gyermek voltam; gondolataim vidáman és könnyedén csapongtak, mint a napsugár a hullámon; ma ólomként nehezednek reám és mint láva égetik agyamat. Ha tudnád, mily borzasztó dolgokat hallok az éj csöndjében! És ezek a gondolatok nem az enyéim; nem akaratom létesíti őket; magoktól jönnek, nem tudom hon-

nan; hiába űzöm el őket, visszatérnek és panaszos hangon sugják fülembe: «szegény atyád!» majd a kisértés szavai gyötörnek, s ezt susogják: «Inés, Inés . . . Ki tudja? Még boldog lehetsz; remélj, remélj . . . te szegény leány.» Hát van-e valami borzasztóbb, mint hallani a sátán hangját, a ki megöl minden reményt és mégis reményekről beszél?

EDUARDO. Térj magadhoz, kedves Inésem.

INÉS (Eduardóhoz közeledve). Lelkifurdalást érzek!

EDUARDO. Miért?

INÉS. Nem tudom. Én nem tettem semmi rosszat. Atyám! Szegény atyám!

EDUARDO. Édes angyalom! Drága Inésem! Könyörgök: csillapodjál, légy nyugodtabb.

INÉS. Lásd, Eduardo, szeretnék meghalni.

VIII. JELENET.

Lorenzo, Inés és *Eduardo*. Lorenzo a háttér felől jön és megáll, mikor Inés szavát hallja.

LORENZO (félre). (Meghalni! Azt mondta!)

EDUARDO. Te meghalni? Nem, Inésem, nem; ne mondd ezt.

INÉS. Miért? Ha nem halok meg fájdalmamban, ha boldog leszek, akkor a lelkifurdalás öl meg.

LORENZO (félre). A lelkifurdalás! Őt! Ha boldog lesz! Mily új szerencsétlenség lebeg fölöttem és

súlyosodik homlokomra? Lelkifurdalás! . . . Miközben idejöttem, már több efféle szó ütötte meg fülemet. Szalonokon és folyosókon haladok át, szüntelen a legnyomasztóbb aggálytól űzve, egyik helyről a másikra megyek, és közben szavakat hallok, melyeket nem értek, szemek merednek rám, a melyek mondanak valamit, a mit szintén nem értek; itt az egyik sír, ott a másik mosolyog, senki sem ellenkezik velem és mindenki vagy fut előlem vagy figyelmesen vizsgál... Mi ez? Mi ez? (Hangosan.)

Inés (hozzá megy és megcsókolja). Atyám!

Lorenzo. Inés! Mily halvány vagy! Mily rémes fájdalom szorítja össze ajkaidat? Miért színlelsz mosolyt, a mely úgyis zokogásba fulad? Mily szép vagy még fájdalmadban is! És mindez az én bűnöm!

Inés. Nem, atyám.

Lorenzo. Mily kegyetlen vagyok! Ah, ezt gondolod magadban, ha nem mondod is . . .

Eduardo. Inés angyal, benne nem fogamzik meg bántó gondolat; de ki az, a ki őt szenvedni látva ne ezt gondolná és mondaná?

Lorenzo. Igaza van. Senki . . .

Eduardo. Nos, ha nekem igazam van, úgy önnek nem lehet igaza.

Lorenzo. Nekem is igazam van. Mert van valami sáppadtabb, mint a szerelmes kisasszony homloka; van valami sokkal gyászosabb, mint ez isteni szem szomorú könnyei; van valami sokkal

kegyetlenebb, mint a mosoly ez ajkakon, és a mi tragikusabb, mint a szeretett lény halála.

Eduardo. És vajon mi lehet az?

Lorenzo. Esztelen! (Megragadja fél karját.) A bűn, a lelkifurdalás könnyei, saját becstelenségünk tudata!

Eduardo. Hát becstelenség, lelkifurdalás és bűn Inést boldoggá tenni?

Lorenzo (kétségbeesetten). Ne volna szabad, hogy az legyen, de mégis az! (Szünet.) Ez az én gyötrelmem! Ez az a gondolat, a mely az őrületbe kerget!

Inés. Nem, atyám; ne mondd ezt! Haladj utadon és ne gondolj reám. Mit tesz az, akár élek, akár meghalok!

Lorenzo. Inés!

Inés. De ne ingadozzál . . . és főleg senki se lásson ingadozni; legyen szavad világos és meggyőző, mint a milyen most; ne vakítson el a harag . . . Nyugalom, nyugalom, atyám, az Istenre kérlek!

Lorenzo. Mit beszélsz? . . . Nem értem! . . .

Inés. Hát tudom én, hogy mit beszélek? . . . Isten veled . . . Isten veled . . . Nem akarlak szomorítani.

Eduardo. Haj, ha ön a szivére hallgatna; ha elnémítaná gondolatait! (Lorenzóhoz.)

Inés. Hagyd őt . . . Jöjj velem . . . ne gyötörd atyámat . . . mert akkor meggyűlölöllek! (Eduardóhoz.)

Lorenzo. Szegény leány! . . . Ő is küzd, de ő

is győz! Mégis meglátszik rajta, hogy az én leányom! (A legnagyobb büszkeség kitörésével. Inés és Eduardo a háttér felé mennek; mikor a szoba ajtaja előtt haladnak el, Inés észreveszi az őröket és borzalmát kifejező mozdulatot tesz.)

Inés. Mily sötét látomás vonul el szemem előtt? . . . Azok az emberek! . . . Nem atyám, ne menj be ide.

Eduardo. Jöjj, kedves Inésem, jöjj!

Inés (atyjához). Ne . . . ne . . . Könyörgök!

Lorenzo (Inéshez megy). Inés!

Inés. Azok az emberek! Azok! . . . Nézd. (Karját a szoba felé nyujtja. Don Lorenzo megáll és odanéz. E pillanatban az őrök, sikoltást hallván, kidugják fejüket a függöny mögül.)

Eduardo (elviszi Inést). Végre! . . .

IX. JELENET.

Lorenzo, Braulio és *Benito*. Rövid szünet.

Lorenzo. Kik lehetnek ezek? Lépjenek be. (Az őrök bizonyos félénkséggel lépnek be; szaggatott, száraz mondatokban beszélnek.)

Braulio. Don Tomás . . .

Lorenzo (félre). Már értem.

Benito. Meghagyta, hogy itt várjunk . . .

Lorenzo. Bocsánatot kérek, nem tudtam . . .

Braulio. Nincs miért.

Lorenzo (félre). (Valóban különös arczok!) De foglaljanak helyet.

Benito. Köszönjük.

Braulio. Megvagyunk mi jól így is.

Lorenzo. Nem egyezhetem bele . . .

Braulio. Ha mindenáron úgy tetszik . . .

Benito. Ha parancsolja, így könnyebben várhatunk. (Mindketten a szofára ülnek. Lorenzo állva marad.)

Lorenzo (félre). Valami gyászos tükröződik e szemekben, vagy tán az én tekintetem tükrözi azokat a villámokat, melyek lelkemben cziáznak. (Ismét figyelmesen nézi az őröket. Hangosan.) Inés észrevette önöket, a mikor erre ment és ő figyelmeztetett engem . . .

Braulio. Igen, egy nagyon szép ifjú leány.

Benito. De nagyon szomorú.

Braulio. Olyan volt mint a Fájdalmak Szűze.

(Minden felelet után, a melynek — mint mondatott — szaggatottnak és száraznak kell lennie, az őrök, hogy úgy mondjuk, hirtelen elhallgatnak; merevek, mozdulatlanok maradnak és bizonyos tétovával néznek magok elé.)

Lorenzo. Megijedt, mikor meglátta önöket és idefutott; ne csodálkozzanak rajta, mert szegény nagyon beteg . . . és úgyszólván még gyermek . . .

Braulio (bizonyos határozatlan, hülye mosolylyal). Már ezt mi megszoktuk. Rendesen így fogadnak.

Lorenzo (félre, meglepetve). Így fogadnak!

Benito (ugyszólván először veti szemét don Lorenzóra, aztán ismét mereven néz maga elé). Talán a leánya annak a szegény úrnak, a kinek . . .

Lorenzo. A kinek . . .

Benito (a nélkül hogy ránézne). A kinek itt . . . (Kezé-

vel homlokára mutat, a nélkül azonban, hogy don Lorenzóra nézne. Ugyanekkor Lorenzo ismét meglepetését mutató mozdulatot tesz, a melyet kellőkép csak a színész tud kifejezni. Mivel a két őr egyike sem néz rá, ezt nem veszik észre.)

LORENZO (félre). Ah! Nem!... Mily gondolat! (Hangosan és uralkodva magán.) Úgy van, Inés tényleg a leánya annak a... (E pillanattól kezdve don Lorenzo növekvő aggodalommal figyeli meg a két őrt.)

BENITO. Igazán szép leány! De nagyon szomorú!

BRAULIO. Hja! Van oka rá.

LORENZO. Önök tudják?...

BRAULIO. Mindent tudunk. (Ismét don Lorenzóra néz, aztán elfordítja tőle arcát.)

LORENZO. Don Tomás mondta el önöknek?...

BENITO. Nekünk? Nem.

BRAULIO. Az orvossal beszélt.

BENITO. Nekünk? Minek? Mi megteszszük a kötelességünket, azzal vége.

LORENZO (félre). Hideg és halálos verejték üt ki egész testemen. Lázban beszélek... Mindebből semmi sem igaz. (Gépiesen ismétli.) Kötelességünket...

BRAULIO. Mi készen állunk arra az esetre, ha talán rájönne a roham...

LORENZO. Roham?... Kire?

BRAULIO. Hát arra az urra...

LORENZO (néhány lépést hátrál és rémülettel néz rájok; kezével homlokát dörzsöli, mintha valamely gondolatot akarna kiűzni belőle. Majd még inkább hátrál, ingadozik és az asztalra támaszkodik. Aztán tompa, halk és szaggatott hangon beszél). Tehát önök mindent tudnak?

Braulio. Csaknem mindent.

Benito. Mivel már régóta várunk, hallottuk a cselédség beszélgetését.

Lorenzo. És a cselédség? . . .

Braulio. Csak azt mondja mind. Úgy látszik, mult este don Lorenzónak rohama volt. Ön bizonyára jobban tudja mint mi.

Lorenzo. Tudom. (Mindinkább elhalóbb és sötétebb hangon.)

Benito. Mondják, hogy megfojtott egy szegény öreg asszonyt. (Lorenzo a borzalom egy mozdulatát teszi és ismét eltakarja kezével arczát.)

Braulio. Derék egy ember! Szépen kezdi! . . Persze . . . Mindig így történik . . . A család . . .

Lorenzo. A család! (Leveszi homlokáról kezét s néhány lépést tesz előre, mintha villamos lökés érte volna; a legnagyobb aggálylyal néz az őrökre s tompa hangon beszél velök.)

Braulio. Úgy van! A család . . . természetes... Hisz azt beszélik, hogy el akarta ajándékozni egész vagyonát; mit tudom én, hány milliót! Ördögadta bolondja! Sebaj: a legjobban úgy van, a hogy tervezik: el, el vele. Mi elviszszük magunkkal és az úrhölgyek legalább nyugodtan maradnak . . .

Lorenzo. Engem? . . . Ők? . . . Ángela? . . . Inés? . . . Nem! . . . Nem! . . . Lehetetlen! (Ismét balfelé hátrál. Csupán a színész tehetsége képes e szivettépő sikoltásokat kifejezni.)

Braulio (Lorenzo felé fordul. Félre). De mi baja ennek az úrnak? Nézd . . . nézd . . . (Benitóhoz. Mindkét

ő̈r kissé felegyenesedik és balfelé fordulva, kiváncsian nézik don Lorenzót. Gondosan kell tanulmányozni a csoportot, a melyet e személyek alkotnak.)

Lorenzo. Levegőt!... Világosságot!... Nem ... nem világosságot! Sötétséget!... Nem akarok látni! ... Nem akarok gondolkozni! ... (A székbe rogy és keze közé rejti arczát.)

Benito. Nesze neked! Azt hiszem, hogy épen ez az ...

Braulio. Ezt ugyan jól csináltuk!

Benito. De ki gondolta volna!...

Braulio. Menjünk vissza a buvóhelyünkre.

Benito. És aztán pszt! Semmit sem mondunk. (Felkelnek és nagy óvatossággal és folytonosan don Lorenzót nézve szobájok felé mennek.)

Braulio. Semmit. Egy szót se többet. Azt parancsolták, hogy itt legyünk, hát itt kell maradnunk. Nem lett volna szabad mozdulnunk.

Benito. De ha sikoltást és sírást hallottunk! (Az ajtóhoz érnek, itt megállnak és Lorenzóra néznek, a ki előbbi helyzetében marad. A háttér felől egy szolga lép be, a ki gyorsan áthalad a szinen és jobbfelől elmegy.) Hagyd el ... hagyd el ... A míg nyugodtan viseli magát ... addig ne bántsuk. (A szobába mennek és bezárják az ajtót.)

X. JELENET.

Lorenzo; Tomás az *Inassal,* jobbfelől.

Lorenzo. Istenem! muljék el tőlem ez a keserű pohár! . . . Nem bírom tovább, nem bírom tovább! . . . Nem, nem bírom tovább! (Kétségbeesetten zokog.) Akartad, hogy hígyek bennök! Hogy szeressem őket! . . . És ők, az árulók! . . . Nem! . . . Nem! Uram, életemet te adtad, vedd el gyorsan! . . . Mert, oh, édes Istenem, rettentő kisértés fog el, hogy saját kezemmel tépjem meg önnön testemet! Meg akarok halni, meg akarok halni! . . . Látod? . . . Térden állva kérlek! . . . Térden! . . . Légy jó! Légy könyörületes! . . . Adj halált! . . . halált! Küldd nekem a halált, szeretetednek halovány előhirnökét! (Térdre borúl a szék mellé, és arczát kezébe rejtve, ráhajtja fejét.)

Tomás (halk hangon az inashoz). Mindketten itt vannak?

Inas (szintén halkan Tomáshoz). Igen, uram, a közjegyző és Bermúdez orvos. (Tomás és az inas a szin közepén megállnak, mihelyt észreveszik don Lorenzót, a ki tovább is térdre borúlva zokog.)

Tomás. Szerencsétlen! (Egy lépést tesz Lorenzo felé. Aztán megbánja és a háttér felé fordul.) Minek? Végezzünk gyorsan. (Tomás és az inas távoznak.)

XI. JELENET.

Lorenzo, majd *Tomás* és *Bermúdez* orvos.

LORENZO. Már nyugodtabb vagyok! A seb halálos! Érzem . . . itt a szívemben! Köszönöm, jó Istenem! (Tomás és az orvos a fenéken belépnek és Lorenzóra figyelve megállnak.)

TOMÁS. Nézze, ott, a szék mögött.

ORVOS. Szerencsétlen!

LORENZO (felkel és félre). Ah, nyomorúlt ember! Még mindig . . . még mindig . . . lehetetlen reménnyekkel áltatod magad . . . De lehetetlenek-é . . . Hát ha jóhiszeműleg gondolják azt, hogy én? . . . Ah, ha szeretnének, nem hinnék! (Kétségbeesetten. Szünet.) Inéstől . . . drága gyermekemtől hallottam . . . mondani e szót: «Lelkifurdalás!» Miért mondta azt, hogy lelkifurdalás? (Növekvő izgatottsággal és hangosan.) Mind . . . nyomorúltak! Tán még örülnének is, ha meghalnék . . . Nem . . . nem halok meg addig, a míg becsületes emberhez illő kötelességemet meg nem tettem, a míg őrültségemet véghez nem vittem.

TOMÁS (egyik kezét vállára teszi). Lorenzo.

LORENZO (megfordul és bosszankodva hátrál, midőn felismeri). Oh!

TOMÁS. Bemutatom neked Bermúdez orvos urat, legjobb barátaim egyikét. (Szünet. Lorenzo mindkettejőket különös módon szemléli.)

Orvos (Tomáshoz, halk hangon). Látja, hogy igyekszik uralkodni magán; van némi homályos fogalma helyzetéről; ehhez kétség sem férhet.

Lorenzo. Legjobb barátaid egyike ... Legjobb barátaid egyike ...

Orvos (félre Tomáshoz). A szó önkéntelenül siklik el ajkairól.

Lorenzo. Ha legjobb barátaid egyike, úgy hűségéről kezeskedik a te hűséged. (Gúnynyal.)

Orvos (félre don Tomáshoz). Végre megtalálta a keresett mondatot; de veszi észre, hangsúlyozása mennyire természetellenes. (Hangosan.) Don Tomás állítása szerint rendkívüli nemes tettnek leszek a szemtanúja.

Lorenzo. Annak, és egy méltatlan árulásnak.

Tomás. Lorenzo! ...

Orvos (Tomáshoz, félre). Hagyja beszélni.

Lorenzo. Valamint példás büntetésnek is.

Orvos (Tomáshoz félre). A baj nagyon súlyos, don Tomás, nagyon súlyos.

Lorenzo. Értesíts mindenkit... (Tomáshoz.) Mindenkit; családom tagjait és az idegeneket egyaránt ... Jöjjenek ide és várják be parancsaimat, miközben én kötelességemet teljesítem. Mire vársz?

Orvos (Tomáshoz, félre). Nem kell ellenkezni vele; értesítse őket. (Tomás megnyom egy csengettyűt; egy inas jelen meg, a kihez halk hangon beszél és a ki jobbfelől nyomban távozik.)

Lorenzo. Eljött az utolsó próba; majdnem saj-

nálom az árulókat. Ah! a diadal biztonsága erőt ád. Nyugodj meg szivem. Már itt . . . már! . . . itt! . . . Nem akarom látni őket! . . . Engem, a ki annyira szerette őket! . . . Nem akarom . . . és tekintetem mégis feléjök fordul és őket keresi . . . őket keresi! . . .

XII. JELENET.

Lorenzo, Tomás és *Az orvos.* Jobbfelől *Ángela, Inés, A herczegné* és *Eduardo.*

LORENZO. Inés! Lehetetlen! Ő! Lehetetlen!... Leányom! (Tárt karral feléje rohan és Inés elébe fut.)

INÉS. Atyám! (Mikor meg akarja ölelni, Bermúdez közéjök áll s erővel szétválasztja őket.)

ORVOS. Eh! . . . kérem . . . don Lorenzo, ön nagy fájdalmat okozhat a leányának.

LORENZO (karon ragadja és hatalmasan megrázza). Nyomorult! . . . Ki vagy te, hogy őt elválasztod tőlem!

TOMÁS. Lorenzo!

EDUARDO. Don Lorenzo!

ÁNGELA. Istenem! (A nők ösztönszerüleg egybecsoportosulnak, Inés anyja karjai között, a herczegné mellettök; Tomás és Eduardo odafutnak, hogy kiszabadítsák Bermúdezt Lorenzo kezei közül.)

LORENZO (megfékezve magát, félre). Hah! . . . Az ostobák azt fogják gondolni, hogy újabb őrültségi roham. Őrültség! Hahaha! (Visszatartott hahotával nevet. Mindnyájan figyelnek rá.)

ORVOS (félre Tomáshoz). Nyilvánvaló.

ÁNGELA (félre). Ah, szegény Lorenzóm!

INÉS (félre). Ah, atyám!

LORENZO (félre). Majd meglátjátok, hogy fog végződni az én őrültségem. Mielőtt távozom e házból, mily örömmel fogom kidobni azt az orvost. Bátorság! A küzdelem erőt ád. Hát járja ez? Hát őrültnek kell nyilvánítani az embert, a miért kötelességét teljesíti? Ah! . . . ez lehetetlen. Az emberiség nem oly vak, nem oly becstelen. Elég már. Nyugalom. Árulás, kezdd meg művedet; és kezdd meg te is a tiédet, büntetés! (Hangosan.) Eljött az óra, a melyben szent kötelességet kell teljesítenem, noha az mindenképen nagyon fájdalmas. Nem szükséges, hogy önök eleget tegyenek a formalitásoknak, melyeket a törvény követel és a melyek merőben fölöslegesek. A törvény képviselője itt vár reám, és én, egy magasabb törvénynek engedelmeskedve, meg fogom fosztani magamat a vagyontól, a mely nem az enyém, a névtől, melyet tiszta lelkiismerettel nem viselhetek. Aztán idejövök és nőmmel és a . . . leá . . . leányommal, a nélkül, hogy bárki megakadályozhatna, a nélkül, hogy meggátolhatnátok ti, távozom e házból, a mely a multban a szeretet és boldogság fészke volt, és a mely ma az árulás és becstelenség színhelye. Uraim, (Tomáshoz és Bermúdezhez) kérem, menjenek előre. (Mindnyájan lassan a baloldali szobába mennek. Távozás közben Lorenzo egy utolsó pillantást vet Inésre.)

XIII. JELENET.

Ángela. Inés. A herczegné és *Eduardo.* A három nő a szin előrészén. Eduardo a szoba ajtajánál hallgatódzik.

Inés. Istenem, mentsd meg!

Ángela (megöleli leányát). Igen, igazad van. Gondoljunk csupán ő reá; imádkozzunk érette.

Herczegné. Szent kötelességök a saját boldogságukat a don Lorenzóénak alárendelni; de nem kevésbbé szent kötelességök meghódolni egy a miénknél magasabb akarat előtt. (Szünet.)

Inés (Eduardóhoz). Mit mond? . . . Istenem! . . . Mit mond?

Eduardo. A mit hallasz: szava hideg és zord; de nem tétovázó és kétértelmű. (Eduardo ismét az ajtóhoz megy.)

Ángela. Mily gyötrelem, mily aggodalom! A halál kivánatosabb ennél a szenvedésnél!

Inés. És mit használ, bármit mond is szegény atyám, ha már előre el van itélve!

Ángela. Nem, leányom; ne mondd ezt.

Inés. De mondom, mert érzem, mert látom azokat, a kik most itélnek fölötte.

Ángela. De mit látsz?

Inés. Hogy az emberek eltompulva foglalkozásukban, nem látnak semmit . . .

Ángela. És don Tomás?

Inés. Ő tudományos nézeteit . . . mit tudom én . . . a saját őrültségét érvényesíti!

Ángela. De hát én! Én?

Inés (megöleli). Téged a szeretet veszteget meg, a melyet irántam táplálsz!

Ángela. Hallgass, Inés, hallgass!

Inés. Mindnyájan atyám ellen! Szegény atyám!

Herczegné. Ön lázban beszél, Inés.

Inés. Úgy van, lázban beszélek; épp úgy, mint ön, mint mindnyájan, kivéve őt . . . őt . . . atyámat! . . . A szivem azt mondja! Ön asszonyom, Eduardo boldogságát kivánja; Eduardo az én szerelmemet; én az ő szerelmét; és atyám erénye, becsületessége valamennyiünknek akadályára van, és mindnyájunk lelkében sötétség borong, a mely homályt vet lelkiismeretünkre. Atyám! Atyám!

Ángela. Az Istenért, Inés, mily gondolatok!

Inés. Mit mond? . . . Mit mond? . . . Hallom a hangját!

Eduardo (az ajtóhoz közeledik). Valami döntő bizonyitékról beszél.

Inés. Bár az volna! (Eduardóhoz.) És most?

Eduardo. Kérik, hogy mutassa fel azt a bizonyitékot, hogy jegyzőkönyvbe vegyék és átadják a bírónak.

Ángela. És ő?

Eduardo. Diadalmas mosolylyal tekint reájok. Sáppadt, nagyon sáppadt, de nyugodt és méltóságos. Most felénk közeledik. (Eduardo a szín előrészére jön és félre mondja.) Ez az ember megfélemlít.

INÉS (félre). Bár úgy volna . . . ha mindjárt szerelmem meghal is belé.

ÁNGELA (a herczegnéhez). Igaz volna?

HERCZEGNÉ (Ángelához). Igaz volna?

EDUARDO (félre, látva, hogy Lorenzo belép). Ah! Én volnék hát az esztelen!

XIV. JELENET.

Angela, Inés, A herczegné, Eduardo, Lorenzo, Az orvos és don *Tomás*. A személyek állása a következő: A három nő, egy csoportot alkotva, szorosan áll a szofa mellett, a melyre rátámaszkodnak. A szofa mögött Eduardo, a ki félve és mintegy legyőzetve néz Lorenzóra. Don Lorenzo nyugodtan és büszkén a szin közepéig megy. Tomás és Bermúdez mögötte jönnek és az ajtótól néhány lépésnyire megállnak.

LORENZO (az asztalhoz közeledik és kezét diadalmas arczkifejezéssel a pulpitusra teszi). Itt a bizonyíték... Itt az igazság. (Szünet. Kinyitja az asztalt, és kiveszi a borítékot, a melyben a fehér lap van. Azután a szin előrésze felé megy. Tomás és Bermúdez az egyik oldalról, Eduardo a másik oldalról, feléje közelednek.) Szerencsétlenek, a kik azt képzelték, hogy feláldozhatnak érdeköknek és szenvedélyüknek. Mily keserű lesz a kijózanodás! Mily kegyetlen lesz a büntetés! Bárcsak enyhíteni tudná bocsánatom! (Mélyen megindulva.)

ÁNGELA (hozzá közeledve). Lorenzo!

INÉS. Atyám!

Lorenzo. Ez a bizonyíték, Tomás; ez a bizonyíték, Ángela; ez a bizonyíték, leányom! Halljátok. (Szünet. Lorenzo feltépi a borítékot. Mindnyájan ránéznek és körülveszik.) Ez a... Mi ez! (Eltávolítja a papirost szeme elől és kezével végigsimít szemén.) Mily árnyék borult szememre?... Könnyek vannak benne, a melyek akadályoznak az olvasásban? Nem... Az előbb sirtam... Most nem sírok. (Rettentő aggálylyal ismét a papirt nézi, kiterjeszti, forgatja és mindenfelől keresi az irást rajta.) De hol van, a mit az az asszony írt?... hiszen ezerszer olvastam... És most nem tudom. (Tomáshoz, a papirost mutatva neki.) Mi áll itt írva? Olvasd... olvasd gyorsan... mi áll?

Tomás. Semmi, szegény Lorenzóm.

Lorenzo. Semmi! (Ismét a papirt nézi.) Megcsalsz! Bermúdez, ez az ember megcsal! Egyike azoknak a nyomorultaknak, a kik ezt a becstelen árulást kieszelték!... Olvassa ön, olvassa ön...

Orvos. A papir tiszta és üres.

Lorenzo. Semmi sincs ráírva? Azt mondja ön, hogy semmi sincs ráírva? Nem igaz... nem... nem igaz. Inés, leányom, egyetlen szerelmem, jövel, mentsd meg atyádat!... Mi van itt írva!

Inés. Semmit sem látok, atyám!

Lorenzo. Semmit... Ő sem... De hát nem bizonyíték ez?

Tomás. Igen, szerencsétlen barátom... bizonyíték... még pedig nagyon kegyetlen.

Lorenzo (homlokára üt). Ah, értem! (Tomásra és Ángelára néz.) Az imént bizonyítékról beszéltek!...

Te . . . és te! . . . (Ángelához és don Tomáshoz.) Kivették innen! . . . Jézusom! Jézusom! (Borzalommal hátrál előlük; mindenki eltávolodik tőle is ilykép a szín közepén marad, de kissé elkülönítve a többiektől. A színész belátása szerint ábrázolhatja ezt a pillanatot. Szünet.) Legyen! Legyen! . . . Le vagyok győzve! Nyomorultan legyőzve! . . . Hogy örülnek diadaluknak! Mily képmutató fájdalommal néznek reám! És tettetik, hogy sírnak! Mindnyájan azt színlelik! (Szünet.) Oda a . . . szivem! Oda . . . életem illusiói! . . . Oda a . . . szerelem! Oda . . . a leányom! . . . a leányom! . . . Phantasmák, a melyek kergetőznek és tovatűnnek . . távozzatok el örökre! . . . És én mindenben hittem! Mily kék volt az ég! Mily fehér az Inés homloka! . . . És most, most miben hígyek! Most már láthatjátok: nem küzdök többé. Engedek: tiétek a győzelem. Miért jöttek azok az emberek, hisz nem ellenkezem? Megyek, a hová akarjátok. Isten veletek! (Tomáshoz, a ki hozzá közeledik és megfogja kezét.) Ne nyulj hozzám! Ha emberi kéz érint, azt hiszem, viperák sikamlanak végig testemen! Egyedül . . . egyedül akarok fölmenni kalváriámra, fájdalmaim keresztjével, nincs szükségem becstelen támogatásra. Isten veled hű barát. (Még mindig Tomáshoz szól), a ki megszabadítottad egy vigasztalan család vagyonát egy bolond kezei közül. Isten veled, Ángela . . . szerető hitvesem . . Husz éve, hogy szerelemtől őrülten, az első csókot adtam ajkaidra! Most ugyancsak őrülten küldöm feléd az utolsót! (Csókot küld; a borzasztó kétségbeesés sikoltásával.)

Ángela. Lorenzo!

Lorenzo. De ne közelíts hozzám, mert még megfojthatnálak karjaim között! (Ángela hátrál.) Isten veled, Inés, leányom . . . (Siró hangon.) Légy boldog . . . ha tudsz . . . Neked semmit sem mondok. Nem szólhatok hozzád haraggal. (Néhány lépést tesz és ereje kimerülvén, megáll; hozzá akarnak közelitni, de ő elűzi őket.) Hagyjatok, nincs szükségem senkire. A verejték ellepi homlokomat, torkomat a szomjuság tikkasztja és égő tűzként perzseli valami a szempillámat. (Megáll.) Halld . . . Inés . . . leányom! . . . Ha még megőriztél egy kis szeretetet irántam; ha még valami részvétet érzesz atyád iránt; ha ellenedre történt az, a mit mindnyájan kieszeltetek . . jöjj utóljára karjaim közé! Hadd vigyem el a fájdalom ama poklába, a mely reám vár, szemed egy könnyét a homlokomon és ajkaid egy csókját ajkaimon!

Inés. Atyám! (Vissza akarják tartani, de ő kiszabadítja magát és Lorenzo felé fut, a ki hozzá rohan és frenetikusan keblére öleli.)

Lorenzo. Leányom! (Mindnyájan feléjök rohannak, a nélkül azonban, hogy még szétválasztani akarnák őket.)

Inés. Nem . . . ne vigyenek el! Én szeretlek! . . . Mind hazudnak, csak te nem!

Lorenzo. Te nem akarod, hogy azok az emberek elvigyenek?

Inés. Nem . . . nem! Védj meg! . . . Védj meg engem! . . .

Lorenzo. Igen! . . . Meg foglak védelmezni! . .

Hadd szakítsanak ki karjaim közül! (Futni akar vele és keblére szorítja.)

Ángela. Leányom! . . . Leányom! . . . Segítség! (Eduardo, Tomás és Bermúdez azon erőlködnek, hogy a leányt elválaszszák apjától.)

Lorenzo. Nem bocsátom el! . . . Örökké keblemen marad!

Inés. Igen, igen, atyám! Védj meg!

Orvos. Nincs más hátra mint . . .

Eduardo. Don Lorenzo!

Tomás. Lorenzo!

Herczegné. Istenem! Még megöli, a mint megölte Juanát!

Ángela. Inés! (Mindezek a kiáltások csaknem egyszerre. A küzdelem gyors; az örök előjönnek. Végül a férfiak megfékezik don Lorenzót és a két nő Inést tartja, ilykép nyilt erőszakkal szakítván ki a leányt apja karjai közül.)

Eduardo. Végre!

Inés. Atyám! (Feléje nyujtja karját.)

Lorenzo. Nem tehettem többet, leányom . . . nem tehettem többet . . . Itt, arczomon érzem könyeidet és csókjaidat . . . Ő szeretett . . . ártatlan volt . . . Istenem, már látom, te a küzdelem és kisértés amaz éjtszakáján elfogadtad vértanuságomat, cserében az ő boldogságáért! Nem sajnálom, hogy így van. Tedd őt boldoggá. Istenem, nagyon boldoggá! . . . számomra pedig . . . egyedül az én számomra maradjon meg a keserűség kelyhe! . . .

Inés. Isten veled, atyám! Én megmentelek!

Lorenzo. Mit tehetsz . . . majd te . . . kedves leányom . . . ha Isten nem ment meg? (A szobához közel, az őrök, Eduardo, Tomás és Bermúdez között áll, a kik megfékezik. Inés, a nőktől tartva, a szín előrészén áll és karját feléje nyujtja.)

OSZK
A.M.N.MÚZEUM KÖNYVTÁRA

701—02. *Krasewszky I. I.* Ulána.
703—04. *Deák Ferenczuek* az 1861. évi országgyülésről elfogadott két föliratu.
705—07. *Szigligeti E.* Csikós.
708—10. *Sandeau Gy.* Az örökség.
711—13. *Echegaray J.* A nagy Galeotto.
714—16. *Pascal gondolatai.*
717—18. *Kónyi M.* Beust és Andrássy.
719—20 *Imre S.* A középkori magyar irodalom stiljáról.
721—24. *Sand Gy.* Indiána.
725. *Gyulai P.* Arany János.
726—30. *Barsi J.* Utazás ismeretlen állomás felé.
731—32. *Dumas S.* A Saint-cyri kisasszonyok.
733—35. *Csiky G.* A zokoli uraság két leánya.
736—37. *Szász K.* Horatius.
738—40. *Peard Francis M.* Molly mama.
741—47. *Kis János* superintendens emlékezései életéből.
748—51. *Csiky G.* A nagyratermett.
752—54. *Csiky G.* A nagymama.
755—56. *Lavisse E.* Európa politikai történetének átnézete.
757—58. *Aristoteles poétikája.*
759—60. *Sophokles.* Elektra.
761—66. *Listi László munkái.*
767—72. *Régi utazások* Magyarországon és a Balkán félszigeten.
773—74. *Augier E.* Az arcátlanok.
775—76. *Sophokles.* Oedipus király.
777—78. *Sophokles.* Oedipus Kolonosban.
779—80. *Sophokles.* Antigone.
781—82. *Montesquieu K.* Elmélkedések a rómaiak nagyságának és hanyatlásának okairól.
783. *Merimée P.* Guillot Arséne.
784. *Coppée F.* Két fájdalom.
785—92. *Pálffy A.* Az atyai ház.
793. *Theuriet A.* Jean-Marie.
794—95. *Scribe.* Az én jó csillagom.
796—800. *Bellamy E.* Visszapillantás 2000-ből 1887-ik évre.
801. *Chateaubriand F.* Az utolsó Abendszeráds.
802—05. *Schiller.* Az orleánsi szűz.
806—09. *Szigligeti E.* Béldi Pál.
810—12. *Grillparzer F.* A tenger és szerelem hullámai.
813—16. *Goldoni K.* A jótékony zsémbes.
817—18. *Bikelas D.* Lukis Laras.
819—20. *Hoffmann Amadeus Th.* Klein Zaches.
821—30. *Várkonyi báró Amade László versei.*
831. *Kozma A.* Korképek.
832. *Lord Byron.* A kalóz.
833—34. *Carlyle.* Burns.
835—37. *Berczik Á.* A svihákok.
838—40. *Gróf Ráday Gedeon összes munkái.*
841—43. *Berczik Á.* A veteránok.
844—45. *A balkán-félszigeti népe költészetéből.*
846—47. *Franczia beszélyek.* Ford. Csiky G.
848—49. *Aimard G.* A vasfejü.
850. *Marmontel.* A szép Anikó.
851—53. *Hugo V.* Ruy Blas.
854—56. *France Anatol.* Thaïs.
857—58. *Gyulai P.* Gróf Széchenyi István mint iró.
859—60. *Berczik Á.* A Bálkirálynő.
861—64. *Gabányi Á.* A Kapivár.
865—68. *Fenini C.* Az olasz irodalom története.
869—72. *Dugonics A.* Toldi Miklós.
873—74. *Seneca L. A.* Vigasztalások.
875—77. *Berczik Á.* A peterdi csata.
878—80. *Freemann A. E.* Az angol alkotmány fejlődése.
881—82. *Coppée F.* Idyll a háború alatt.
883. *Szász K. legifj.* A múzsa.
884—85. *Coppée F.* Henrietta.
886—95. *Pálffy A.* A fejedelem keresztleánya.
896—97. *Hedenstjerna A.* Mindenféle népség.
898—900. *Grillparzer F.* Sappho.
901—03. *Alarcon P.* A háromszögü kalap s más beszélyek.
904—06. *Schultz J.* Colette fogadalma.
907—09. *Heine emlékiratai.* Valóság és költészet.

910—11. *Racine.* Phædra.
912—13. *Voltaire.* Zaire.
914—15. *Leroy-Beaulieu.* A zsidók és az antisémita áramlat.
916. *Miczkiewicz A.* szonettjei.
917—20. *Echegaray J.* Bernardo Montilla.
921—26. *Vadnay K.* A kis tündér.
927—28. *Hugo V.* A király mulat.
929—31. *Balzac Honoré* elbeszéléseiből.
932—34. *La Rochefoucauld* gondolatai.
935—36. *Guizot.* A democratia Franczia-országban.
937—40. *Zrinyi Miklós gróf.* Szigeti veszedelem.
941. *Mörike E.* Mozart prágai utazása.
942. *Carlyle.* Scott Walter.
943—46. *Freemann A. E.* A történelem tanulmányozásának módszerei.
947—50. *Prevost A.* Lescaut Manon és Des Grieux lovag története.
951—52. *Kazinczy Ferencz* versei.
953—54. *Poe A. Edgar* költeményei.
955—57. *Kisfaludy S.* Himfy szerelmei. A kesergő szerelem.
958—60. *Kisfaludy S.* A boldog szerelem.
961—62. *Vörösmarty M.* Az áldozat.
963—64. *Vörösmarty M.* Eger.
965—68. *Shakspere,* Lear király.
969—73. *Csiky G.* Árnyképek.
974. *Mazsuranics J.* Csengics Szmail Aga halála.
975. *France A.* A rózsafa bútor.
976—80. *Alarcon P.* A botrány.
981—85. *Pálffy A.* A Dabóczy-család.
986—88. *Augier E.* Gabrielle.
989—91. *Puskin S.* A kapitány leánya.
992—93. *Thomas.* Descartes emlékezete.
994—96. *Riedl Fr.* A magyar irodalom főirányai.
997—98. *Echegaray J.* Folt, a mely tisztit.
999—1000. *Berczik A.* A papa.
1001—03. *Echegaray J.* Mariana
1004—08. *Besant W.* A férfiak fo radalma.
1009—10. *Morton M. J.* Szegén Pillicoddy.
1011—16. *Chabot A.* A nevelőnő.
1017—18. *Mathews K.* Pry Pál megházasodott.
1019—20. *Lánczy Gy.* A magyar ság az Árpádok korában.
1021—24. *Thackeray M. W.* Esmon Henrik. I.
1025—28. *Thackeray M. W.* Esmon Henrik. II.
1029. *Macaulay T. B.* Johnson Sámuel.
1030. *Szász K.* Madár-távlatból.
1031—32. *Hauptmann G.* Hannel
1033—35. *Csengery A.* Jellemrajzok.
1036—40. *Pálffy A.* Ne hallja hiré az anyjának.
1041—1052. *Elliot.* A vízi malom Regény. Két kötetben.
1053. *Jósika M.* Bornemisza Anna Beszély.
1054. *P. Cornelius Tacitus.* Agricola élete.
1055—56. *Lazarillo de Tormes élet*
1057. *Ráskai G.* Egy szép histori a vitéz Franciscórul és az feleségéről.
1058—59. *Almási T.* Czigány Panna Népszinmü 3 felvonásban.
1060. *Fazekas Mihály.* Lúdas Matyi Komikai elbeszélés.
1061—62. *B. Kemény Zsigmond.* Két boldog. Beszély.
1063—64. *Kozma A.* A szabadság ünnepére.
1065—66. *Sudermann H.* Rejtett boldogság.
1067. *Coppée F.* költeményeiből.
1068—69. *Echegaray J.* Őrült-e vagy szent? Dráma.
1070. *Heyse P.* A sellő. Elbeszélés.
1071. *Kuthy L.* Egy iskolai kaland. Elbeszélés.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.
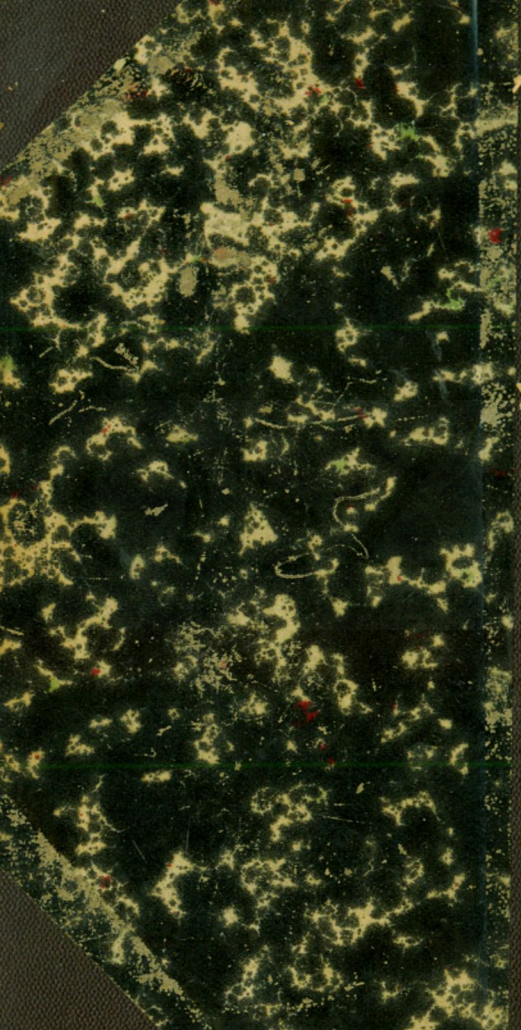
OSZK